

Walter Gyula Zádori János

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Walter Gyula
Zádori János

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a szerző három részes cikksorozata, mely a Magyar Szóban jelent meg 1888-ban (1. rész: 81–96. o., 2. rész: 170–192. o. és 3. rész: 241–272. o.).

A szöveget egy-két helyen a mai írásmódhoz igazítottuk.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Zádori János	4

Zádori János

Született 1831. november 6. Meghalt 1887. december 30.

„Certe si animus nihil praesentiret in posterum et si quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vita ipsa dimicaret.”

Cicero: Pro Archia

A legszomorúbb kötelességek egyike az, mely az elköltözöttek emlékének felújítását követeli.

A legfájóbb kötelességek egyike ez, mert nem lehet teljesítenünk anélkül, hogy fel ne szakítsuk a szív ama kínzó sebeit, melyeket rajta a halál kíméletlen kaszája ejtett.

Azonban nem talán maga a halál képe, melyet a kegyelet adójának ily lerovásánál az elkerülhetlen való rideg ecsetével fest szemeink elé képzeletünk – azon erő, mely a tartozó visszaemlékezésnél a meghatott szív legbánatosabban szóló húrjait rezgésbe hozza. Nem!

Hiszen, jóllehet borzalmas azon sötét út, melyen a kérlelhetlen halál áldozatait az élők soraiból kiragadja, tudjuk, hogy végpontjánál az édes béke és igazi nyugalom azon hazája terül el, a mely felé földi zarándoklásunk egész tartama alatt törekszünk. Tudjuk, hogy a halál sötét útja tele van hintve oly tanulságok sugaraival, amelyek míg tevékenységre ösztönöznek, a rendelkezésünkre álló időnek szorgosabb használatára serkentenek, nem kis világosságot öntenek értelmünk homályos rejtekeibe, erőt, bátorítást és reményt lövellnek csüggeteg szíveinkbe.

„Hálát adunk neked oh halál, a felvilágosításért, kiált fel azért is Bossuet gyönyörű halotti beszédeinek egyikében, melyet tudatlanságunknak nyújtasz! Egyedül te győzesz meg *semmiségünkről*, egyedül te tanítasz *méltóságunk* felismerésére. Te tanítasz meg a szemeinket önismeretre nyitó ama két igazságra: hogy *semmi* az ember, amennyiben véges – és kifejezhetlen *méltósága*, amennyiben az örökkévalóságra van hivatva.”

Azonban tekintsük bár a halált egy új, boldogabb élet nyitányának; tekintsük bár azon hatalmas közvetítőnek, mely az élet visszasságait kiegyenlíti, keserőségeit megédesíti, fájdalmait megszünteti; lebegjen bár szemeink előtt mint a béke szelíd angyala, az óhajtott nyugalom megérkezését hirdetve; üdvözljük bár mennyei szabadító gyanánt, mert leemeli görnyedező vállainkról a földi lét szenvedéseinek súlyát és terheit: mindazáltal lehetetlen, hogy benső fájdalom ne marcangolja a szívet, keserű bánat ne töltse el a keblet, fájó könnyeket ne hullassanak a szemek, mély szomorúság ne uralja egész valónkat akkor, ha gondolataink azon veszteségen nyugosznak, melyet a halál izmos karjain visszaidézhetlenül elragadott lény örökös távozása által szenvedünk!

Az egész emberiséggel közös a mindenség fennállásának beláthatlan határáig terjedő ezen elválás fájdalma és éppen e fájdalom az, mi a természet változhatlan törvényének uralmát a hátramaradottakra nézve oly nehézzé, csaknem elviselhetlenné teszi, főleg ha a gyászeset – mint az a boldogulttal történt – egészen váratlanul következik be, mint a pillanat alatt támadt vihar leteríti a százados tölgyet; vagy ha tudjuk, hogy a kioltott élet nem volt szerény szikra csak, melynek halvány fénye alig volt képes egy szűk kört bevilágítani, hanem ritka csillag, melynek fénylő sugarai egy egész nemzetre áradtak szét.

Ily ritka csillag hullott le hazánk és különösen a magyar katolikus irodalom egéről, midőn *Dr. Zádori János* esztergomi tanár-kanonok, pápai kamarás, zsinati vizsgáló nemes szíve örökre megszűnt dobogni.

* * *

Az emberi élet útja, Jean Paul szerint, háromféle lehet.

„Az első – úgymond – felfelé ügyekszik és oly magasra tör, hogy az ember túlemelkedve a fellegeken, az egész külvilágot messze lábai alatt hagyja, úgy, hogy csak szűk területű gyermekkert gyanánt tűnik az fel szemei előtt; a második a kertecske mélye felé irányul és annyira eltemeti magát annak egy barázdájába, hogy ha meleg pacsirta-fészkből kitekint, csak szép kalászsokat lát, melyeknek mindegyike elégségesnek mutatkozik arra, hogy a fészket hordozza és azt, mint egy nap- vagy esernyő, a sugarak heve és az ég harmata ellen oltalmazza; a harmadik – melyet bátran a legnehezebbnek, de egyszersmind a legokosabbnak tarthatunk – az, mely az előbbi kettőt ésszerűen váltogatja.”¹

Ha nem ellenkeznek e szavak az igazsággal, akkor végigtekintve *Zádori János* életén, meg kell vallanunk, hogy ő az élet azon ösvényén haladt, melynek irányát a legjózanabb életelek állapítják meg.

Míg ui. szép szellemi tehetségeinek szárnyain az eszmei világ magasabb légkörébe emelkedett és a külvilág ezernemű esélyeinek rázkódtatásaitól, kétes értékű törekvéseinek zajától távol maradni ügyekezett, addig szívének változást nem ismerő jósága és élte fogytáig megőrzött nemes egyszerűsége boldog megelégedést biztosított számára a legszerényebb viszonyok között is; egyenes, őszinte jelleme pedig megszerezte neki a köztiszteletet és szeretetet úgy, hogy ha körülhordozá szemeit ismerőseinek tág mezején, mindenfelé a szeretet és ragaszkodás legteljesebb kalászaiban gyönyörködhetett.

Nem volt élete magas sziklaormokról zúgva leszakadó folyam, melynek bősziált árjaiban romboló kőtömbök hömpölyögnek és tompa moraja mértföldeken át hirdeti félt hatalmát, hanem szerény eredetű csendes folyó, melynek lágyan sutogó habjai termékenyítőleg öntözik a szomszjas mezőket.

Egyszerű, de megelégedetten és boldogan élő szülők gyöngéd szeretetének kedves záloga gyanánt született *Zádori* (családi eredeti nevén *Draxler*) János a Nyitra megyei Kátlóc községben 1831. nov. 6-án.² Atyja Antal,³ a gr. Erdődy-féle uradalom erdésze volt. Édesanyja Pántocsek Anna,⁴ a néhány év előtt mint pozsonyi kanonok elhunyt Pántocsek József nővére volt.

A szeretetteljes és gondos szülők Isten oly ajándékának tekintvén a gyermeket, kinek testi és lelki jólétét az Ő óhaja és akarata értelmében kell előmozdítaniok, szorgosan törekedtek arra, hogy a szépen fejlődő gyermek ne csak testileg erősödjék, hanem szívben és lélekben is nemesedjék.

Gondteljes fáradozásaik körül igen jelentékenyen segítette a szerető szülőket a gyermek anyai nagybátyja, a fentebb említett Pántocsek József, akkor Bori község lelkésze, ki nagy szeretettel viseltetvén a szép szellemi tehetségeket tanúsító gyermek iránt, őt magához vette és plébániájának jól szervezett s derék vezetés alatt álló iskolájába járatta.

Az iskola idején kívül maga a nemeslelkű nagybátya volt a gyermek tanítója, vezetője. Amellett ui., hogy a fogékony szellemű gyermek gyöngéd szívébe nagy gonddal ügyekezett

---

¹ Jean Paul. Quintus Fixlein.

² Megkereszteltetett nov. 7-én. – Zádori a legidősebb volt testvérei között. Őt testvére volt: Anna, Antal, Aloyzia, Kilippina és Rozália. Hárman: Anna, Antal és Filippina már régebben elhaláloztak. – Ezen adatokat ftdő *Tóth József* jelenlegi kátlóci lelkész úr volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Fogadja ftdő úr ezennel nyíltan is kifejezett forró köszönetemet.

³ Meghalt 1846-ban Prassicon.

⁴ Meghalt 1865-ben Pozsonyban.

elhinteni a vallásosság és erkölcsiség áldást termő magvait, különös figyelmet fordított arra, hogy a gyermek tanulmányainak terén szép előmenetelt tegyen.

A kis János szép tehetségeihez az előmenetel második feltétele, a fejlesztés eszközeinek használatára irányzott törekvés, a szorgalom is párosulván, nem lehetett kétség az iránt, hogy a szorgalmas tanuló, ki elemi tanulmányainak végzése alatt, ha nem is éppen nagy tehetségei, de ritka iparkodása által kitűnt társai felett, képeztetésének további folyama alatt is meg fog felelni azon várakozásoknak, melyekre eddigi tanulása jogosított.

E reményben Lévára vitetett a kitartó szorgalmú fiú, hogy ott a kegyesrendiek által vezetett gimnáziumban kezdje meg magasabb tanulmányait. Soha sem fordulván meg eddigelé sehol a szerény község szűk határain kívül, a bár csekély város látása is jó benyomást gyakorolt a fogékony szellemű fiúra. A városi élet különféle mozzanatait, melyekkel itt legelőször találkozott életében, az újdonság ingerével hatván lelkére, felébresztették nemesebb érdeklődését és tudvágyát, melynek kielégítésére szokatlan serénységgel áldozta fel tehetségeit és erejét. Sokszor elandalgott a kis fiú a város mellett levő mohlepte düledező romok között, melyek a hazánk történetében nem utolsó szerepet játszott Léva-várra emlékeztetnek és míg társai gondtalan játékkal szórakoztak, ő az ódon falak szemléletébe merült, homályosan bár, de sejtve a jelentőséget, mellyel e falak bírhatnak.

Tanulásának sikeres előmenetele, melyet főleg különös szorgalma eredményezett,⁵ fokozódó örömet szerzett úgy szülőinek, mint a szerető nagybátyának, ki a fiú szép haladásában örömmel vett zálogát látta azon terveknek, melyeket a fiú jövőjét illetőleg készítgetett.

Nem kímélt tehát semmi költséget és a gimnázium további osztályainak végzésére Érsekújvárra vitte a fiút, hol az a következő 1842/3. és 1843/4. tanévekben a II. és III. osztályt fokozódó előmenetellel végezte.⁶ A költészettani osztályra az 1846/7. tanévben Esztergomba,⁷ azon nagy terjedelmű egyházmegye székhelyére vitetett, melynek kebelébe óhajtott Pántocsek lelkész unokaöccsét felvétetni. Régi divat, hogy a papi pályára készülő és főleg az esztergomi főmegye kötelékébe lépni szándékozó ifjak Esztergomba sereglenek azon gimnáziumi osztályok végzésére, amelyekből a felvételre jelentkezhetnek. Zádori, illetőleg az ifjú Draxler osztálytársai között is valának többen, akik, mint kitűnő történettudósunk Dr. Knauz Nándor apátkanonok is, az egyház szolgálatába szegődni határozták.

Zádori Esztergomban is vas-szorgalommal tanult és ernyedetlen kitartással törekedett arra, hogy oly eredményt legyen képes a VI. osztályi tanév végén felmutatni, melynek alapján forró vágyának teljesülése iránt biztató reményt táplálhasson.⁸ Idejét – mint hiteles értesülés után mondhatjuk – szerény, csendes, visszavonult magaviselete mellett, csaknem kizárólag

⁵ Forró köszönetemet nyilvánítom ft. Szabady Gyula lévai főgimnáziumi igazgató úrnak, ki szíves volt tudomásomra adni, hogy „Draxler János a gimnázium I. osztályát az 1841/2. tanévben dicséretes erkölcsi magaviselet mellett első rendű osztályzattal végezte”.

⁶ Nagy köszönettel tartozom tek. *Félix János* érsekújvári gimnáziumi igazgató úrnak, ki ritka szívességében a boldogult bizonyítványainak hű másolatát egész terjedelmében közölte velem. Az érdekes bizonyítványok tartalma a következő: 1842/3. tanév. I. félév. *Morum*: Class. I-ae; *Doctrinae Religionis*: Cl. I. 2.; *Studiorum*: Cl. I. 8.; *Linguae et litteraturae hung.*: Cl. I. 1. – II. félév. *Morum*: Cl. I.; *Doctrinae Religionis*: Emin. 23.; *Studiorum*: Cl. I. 7.; *Linguae et litteraturae hung.*: Emin. 24. Összesen voltak: 47. – 1843/4. tanév. I. félév. *Morum*: Cl. I.; *Doctrinae Religionis*: Emin. 14.; *Studiorum*: Cl. I. 1.; *Litterat. hung.*: Cl. I. 5. – II. Félév. *Morum*: Cl. I.; *Doctrinae Religionis*: Emin. 18.; *Studiorum*: Emin. 16.; *Litterat. hung.*: Emin. 18. Összesen voltak: 34. Igazgatója volt *Koppány Jenő*; tanára mindkét évben: *Nyűrő Zsigmond* sz. Ferencrendű áldozárok.

⁷ Hol végezte az utolsó *grammaticai* és a *szónoklati* osztályt, nem sikerült megtudnom.

⁸ Ftdő *Villányi Szaniszló* helybeli főgimn. igazgató úr, kinek szívességéért van szerencsém forró köszönetet mondani, kegyes volt közölni velem a bizonyítvány másolatát, mely egész terjedelmében így hangzik: 1846/7. I. félév. Az *erkölcsből*: jó; *hittekből*: 20. jeles; *magyarból*: 20. jeles; *egyéb tárgyakból*: 22. jeles. – II. félév. *Erkölsből*: jó; *hittekből*: 26. jeles; *magyarból*: 28. jeles; *egyéb tárgyakból*: 21. jeles. A tanulók összes száma I. félévben volt 60., a II. félévben 55. Tanára volt: ftdő *Fojtényi János* úr, jelenleg perjel Bakonybélben.

iskolai kötelességeinek betöltésére fordította. Lelke egész hevével a papi pályára vágyódván, nem kis szomorúságot szerzett neki azon körülmény, hogy hő óhaja, mellyel az ifjú Sámuelek közé kívánt volna soroztatni, ezúttal nem teljesült.

A következő tanév elején Nagyszombatba ment tehát és mint „externista” látogatta a logikai osztályt. Azonban nem sokáig, mert már a tanév második havában *Szemes György*, akkori papnöveldei kormányzó által értésére adatott, hogy fel lőn véve a papnövendékek közé.

A papnevelőintézetben a komoly törekvésű ifjú hivatása tudatában kettőzött odaadással élt tanulmányainak, és kötelességei elvégzése után fennmaradt idejét ismeretgazdagító olvasgatásra és idegen nyelvek tanulására szentel.

Lelkesedéssel függött a hazai irodalom termékeinek tanulmányozásán, valamint élénken érdeklődött a korszakalkotó 1847. pozsonyi országgyűlés iránt is, mely a XIX. század uralkodó eszmében gyökerezett, halaszthatlan reformok törvénybe iktatásával hazánkat a művelt nemzetek színvonalára emelte. Nem állítjuk azt, hogy Zádori a nagyfontosságú reformok szükségességét teljesen átértve, azok jelentőségét élesen belátva, mintegy meggyőződésből érdeklődött az országgyűlés tárgyalásai iránt. De bizonyos az, hogy hazafias lelkesedése, mely ifjúi kebelét egészen eltöltötte, nem hagyta őt közönyösen azon események fejlődésénél, amelyekről, ha jelentőségüket talán nem is látta át egészen világosan, homályosan mégis sejtette, hogy szeretett hazájának emelkedésére, jólétének előmozdítására fognak szolgálni. Mohó vággyal nézett mindig az akkor elég gyér hírlapok érkezése elé és gyújtó tüzrel olvasta fel azokat társai között.⁹

Mellékfoglalkozásai mellett azonban sohasem feledkezett meg szoros kötelességeiről, sőt inkább nagy szorgalommal ügyekezett azokat teljesíteni. Ritka iparkodása meg is termé gyümölcsseit. Kitűnő eredménnyel végezte el Nagyszombatban a gimnázium két felsőbb osztályát és érdemesnek találtatott arra, hogy a hittani tudományok hallgatására Bécsbe, a híres Pázmány-intézetbe küldessék.

Komoly gondolkozású fiatal ember lévén, azon határozott feltétellel kezdett pályájának szaktanulmányaihoz, hogy azok terén minél nagyobb előmenetelt tegyen, magának minél gazdagabb és alaposabb ismereteket szerezzen. E feltételét hűen meg is tartotta. A négy évet ui., melyet 1851–1854-ig a birodalmi székváros falai között töltött, szakadatlan munkásság foglalta el.

Hittani tanulmányain kívül nagy szorgalommal folytatta az idegen nyelvek: a francia, angol és olasz tanulását, melyek közül az olaszt már Nagyszombatban oly alaposan sajátította el, hogy egyik kebelbarátjával, *Knauz Nándorral* Bécsből olasz nyelven folytatta sűrű levelezéseit. Nem elégedett meg azonban a nyelvtanok és szótárak forgatásával, hanem tanulmányozta az idegen irodalmak legkitűnőbb termékeit is. Szorgalmasan foglalkozott továbbá történelmi és természettudományi tanulmányokkal.¹⁰ Ritka érdeklődéssel viseltetett Bécs műemlékei, tudományos gyűjteményei iránt és hacsak alkalma nyílt, nagy buzgalommal tanulmányozta azokat. Éber figyelemmel kísérte a hazai szellemi mozgalmakat is. A lelkes hazafiság érzelve, mely már Nagyszombatban oly élénken nyilvánult nála, elkísérte őt

⁹ Ft. *Gabriely János* nyergesújfalusi lelkész úr volt szíves ez adatokról értesíteni, kinek is van szerencsém ezennel forró köszönetemet nyilvánítani. – Mily hazafias lelkesedés töltötte el már ekkor Zádorit, bizonyíthatja következő tette is, melyet a fenntisztelt lelkész úr e szavakkal ír le: „A forradalom alatt egy ízben Pesten meglátogatott és hazafiúi kegyelele a történetileg nevezetes Rákos iránt oly nagy volt, hogy egy e célra nővérem által készített vánskiskában néhány maroknyi port vitt magával Rákos mezejéről.”

¹⁰ Hátrahagyott iratai között három vaskos kötet kézirat található, melyekben tanulmányainak folyama alatt tett jegyzetei találhatók. E gazdag jegyzetek, melyek legnagyobb részét – mint az időnek pontos feljegyzése mutatja – Bécsben írta és amelyekben úgy a teológiai, mint a profán tudományok különböző ágainak legkitűnőbb magyar, német, latin, francia, angol és olasz nyelvű termékei bőven vannak kivonatolva, fényesen bizonyítják úgy ritka szorgalmát, mint azon komoly törekvését, mellyel alapos és sokoldalú képzettségre vágyódott.

Bécsbe is és dacára annak, hogy az akkori viszonyok szerint ott nem sok tápra talált, mindinkább növekedett, erősödött lelkében. Ápolta, szilárdította pedig lelkes érzelmeit – a magyar hírlapok és könyvek olvasása által, amelyeket néhány lelkesebb barátja társaságában járatott és hozatott, ő volt e lelkes ifjak vezére, ki hazafias érzelmeiket szavai és tettei által mindig magasan lobogó lángokban tartotta. Szerették, rajongtak is érte társai, annál is inkább, mert ő egyenes, őszinte, nyílt jelleménél fogva nemcsak soha vissza nem élt vonzalmukkal, szeretetökkel, hanem még inkább kiérdemelni ügyekezett azokat. Állandóan lelkesítette, buzdította őket tanulmányaikban. Nem volt műkincs, műrégiség és tanulmányozandó nevezetesség Bécsben, melyre ne figyelmeztette volna őket. Midőn, mint IV. éves „ductor” volt, nagy gonddal úgy osztotta be csoportjának sétáit, hogy a növendékek Bécsnek minden nevezetességét megláthatták és tanulmányozhatták.¹¹

Mondhatjuk valóban, hogy e négy év alatt folytatott tevékenysége előképe volt azon életmódnak, melyhez egész élete alatt hű maradt. Amily szorgalmat fejtett ki ui., mint a Pázmány-intézet növendéke a hittani tanulmányokban, amily szeretettel függött általában a tudományokon, épp oly kitartással és lelkesedéssel művelte azokat egész életén keresztül.

Amily odaadással élt azonban tanulmányainak, épp oly buzgósággal ügyekezett erkölcsi tekintetben is méltóan előkészülni azon magas sztos pályára, melyen az emberiség legnemesebb érdekeinek előmozdítása körül kellendett fáradoznia. Mint gazdag ismeretekkel, alapos képzettséggel és emelkedett lelkülettel bíró fiatal ember távozott a Pázmány-intézetből, hogy az újszövetség papjává szenteltetvén, megkezdje nyilvános működését. Az utolsó tanév végével korhiánya miatt néhány hónapig várakoznia kellett és 1854. december 7-én szenteltetett fel Krautmann József püspök által, Knauz Nándor és Poór Sándor társaságában.

Már kora ifjúságában különös tisztelet gyökerezett meg Zádori szívében a b. Szűz iránt. Születési helyén ui. kiváló virágzásnak örvendett e tisztelet, melyet jelentékenyen ápol és fokoz a kátlóci templom főoltárán levő pompás és ősrégi, mintegy másfélszázados Mária-szobor, mely a hívek különös kegyeletének tárgyát képezi. A gyöngéd szeretet és fiúi tisztelet, mellyel ekként Zádori az egek Királynéja iránt gyermeksége óta viseltetett, arra indította, hogy első szent áldozatát mindjárt a következő napon, december 8-án, azon nagy nevezetességű napon mutassa be, melyen a b. Szűz szeplőtelen fogantatásáról szóló hitcikkely a katolikus világ általános öröme kihirdtetett. Életének e várva várt mozzanata egészen csendben az esztergomi főszékesegyház Bakács-kápolnájában folyt le. Vezetnöke a tudós *Kemp Mihály* esztergomi kanonok volt, a segédkezést pedig fentebb említett társai végezték.¹² Esztergomból Nyitra-Ujlakra ment, hol összes rokonainak jelenlétében a szokásos ünnepélyességek között ülte meg áldozárságának első örömnapiját. Rövid idő múlva első hivatalos állására, a Nógrád megyei Balassagyarmat mezővárosba, melynek akkor *Imády Károly* lovag volt lelkésze, költözött segédlelkész gyanánt.

Elérvén a magas sztos célt, mely felé lelke egész erejével törekedett, fennkölt buzgalomtól és nemes lelkesedéstől áthatott kebelével indult tevékenységének dicső, de nem könnyű útjára. Méltó szolgálja óhajtván lenni az Úrnak, mélyen szívébe véste mindazon kötelmeket, melyek a hívekkel szemben – az oltár szolgájának vállaira nehezednek.

¹¹ Ezen adatokat ő nga *Pór Antal* apátkanonok, akad. tag úr méltóztatott velem közölni. Rendkívüli szívességéért van szerencsém ezennel nyilvánosan is hálás köszönetemet tolmácsolni.

¹² Első szent áldozatának emlékére, annak 25. évfordulóján – 1879-ben – a szeplőtelenül fogantatott sz. Szület ábrázoló igen szép képet készítettett. A b. Szűz, mint „a mennyek Királynője” arany mező közepén áll. A kép felső részén e szavak állanak: „BeneDICite MarIae slne Labe ConCeptae.” A kép alján pedig e felirat olvasható: „A boldogságos szűz Mária szeplőtelen fogantatása hitágazatának kimondásakor 1854. karácsonyhava 8-án, az esztergomi főtemplom sz. Mária-oltáránál tartotta első szent mise-áldozatát – Zádori János. O. P. M. V. & M.”

Ismervén e szavakat: „Minden hatalom nekem adatott a mennyben és a földön: elmenvén tehát tanítsatok minden nemzeteket,”¹³ fáradságot nem ismerő buzgalommal hirdette az Úr igéjét, nem elismerést és dicséretet, hanem hallgatóinak hasznát, a lelkek üdvét keresve. Nem röpködött beszédeiben aggállal keresett nagy szavak, hangzatos szólamok és virágos kifejezések szárnyain az érthetlenség régiói felé, hanem egyszerűen, áttetsző világossággal tárta hallgatói elé mindig nagy gonddal összeállított tanításait úgy, hogy azoknak átértése a legegyszerűbb hallgató részéről sem találkozott nehézséggel. Beszédeinek tartalmával összhangban állott külső előadása is, melyhez a hatásvadászat leghalványabb gyanúja sem férközhetett.

Tartalmas beszédei nem is tévesztették hatásukat. Prédikációira özönlött a város nagyja és apraja, sőt a más vallásúak is sűrűn látogatták beszédeit, melyekre még ma is örömmel emlékeznek Balassagyarmat hívei. Több beszédét a minden oldalról nyilvánult óhaj folytán ki is kellett nyomatnia és mint értesültünk, még mindig kegyelettel őrzik és szorgosan forgatják azokat.

Állandóan szemei előtt lebegvén Szent Pál e szavai: „Úgy tekintsen minket az ember, mint Krisztus szolgáit és az Isten titkainak sáfárait;”¹⁴ továbbá azon megszívleendő intelme: „Itt már az kívántatik a sáfároktól, hogy kiki hívnek találtassék;”¹⁵ papi teendőinek végzése, a szentségek kiszolgáltatása, a betegek látogatása¹⁶ stb. körül mindig a legszívesebb készség és épületes buzgalom jeleit tüntette fel.¹⁷

Megemlékezvén folyton az Üdvözítő szeretetéről, mellyel a kisdedek iránt viseltetett és nem feledvén soha e szavakat: „Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni és ne tiltsátok el őket;”¹⁸ fáradságtalan volt a kisdedek oktatásában, örömmel sietett az iskola falai közé, benső szeretettel függött az egyház gyöngye csemetéin és úton-útfélen kimutatta az őszinte vonzalmat, mely irántok nemes szívében honolt.

Különösen szemei előtt tartván az Üdvözítő amaz intelmeit, melyekben szolgálóinak életére vonatkozólag mondotta: „Ti vagytok a föld sava. Ti vagytok a világ világossága... Gyertyát nem gyújtanak, hogy a véka alá tegyék, hanem a gyertyatartóra, hogy világoskodjék mindazoknak, kik a házban vannak”¹⁹: az erények példányképe igyekezett lenni.²⁰

¹³ Mt 28,18.19.

¹⁴ 1Kor 4,1.

¹⁵ 1Kor 4,2.

¹⁶ Tisztelt kezeiből vett értesítés szerint bizonyos *Verebes Illés* nevű szélhűdés által sújtott és 42 év óta ágyban fekvő polgárt nemcsak igen gyakran meglátogatott, a szentségekben részesített, vigasztaló szavaival erősített, hanem mint munkaképtelen családfőt szerény tehetségeihez képest anyagilag is gyámolított és segítéyzett. – Hasonlóképpen gyakran felkeresett egy vak izraelitát és őt alamizsnáiban részesítette. Szokatlan emberbaráti szeretete annyira megnyerte a szegény világtalan izraelitát, hogy az *egészen önként* minden felszólítás nélkül egy ízben abbéli óhaját fejezte ki előtte, hogy szeretne a katolikus egyház kebelébe felvétetni. Meg is keresztelte őt Zádori és nemcsak a plébánia-templom szerény orgonahúzi állását szerezte meg neki, hanem kieszközölte több előkelő családnál azt is, hogy a szegény vak ember naponként felváltva más-más háznál ételmet kapott.

¹⁷ Szépen visszatükröztetik idevonatkozó gondolkozását a naplójában olvasható ezen szavak: „1855. febr. 11. Rendkívüli módon jól érzem magamat. A papi foglalkozás minden lehető nemét, számra vagy 9-et elvégezvén, annak tudata, hogy talán csak némileg is eleget tevék kötelességemnek, pompásan megnyugtatólag hat reám.” Vagy:

„1855. okt. 8. Ma gyóntam. Hiába, csak igaz marad, hogy soh’ sincs jó dolgom, csak midőn ezt a dicső szentséget felveszem... Pompásan érzem magamat. Szakad az eső, lubickol ablakom alatt a meggyült víz, távolról tomboló dörgés követi a szemvakító villám cikázó ütését és én szobámban, Schlörrel mulatva, oly dicsően érzem magamat, mint mindig gyónáskor.”

¹⁸ Mk 10,14.

¹⁹ Mt 5,13–15.

²⁰ Lelkületét e tekintetben mutatják gondosan vezetett naplójának 1855. jan. 7-én írt eme szavai: „A rossz állapotbani meglegedés – értem az erkölcsileg rosszat – mindig a tudatlansággal párosult gyávaság tulajdona. Ismertem népet, mely csupa butaságból nem mert jobblétről álmodozni, de mily nagy volt bámulatom, midőn az

Érezte ő az igazságot, melyet a dicsőségesen uralkodó szentatya, XIII. Leó pápa, még mint perugiai püspök, papságához intézett remek körleveleinek egyikében ezen ékes szavakkal fejezett ki: „A pap erkölcsi magaviselete azon tükör, mely szerint a nép erkölcsi alakulnak. Minden tekintet e tükör felé fordul. Hamar észrevéttetik rajta minden folt és a magában csekély fogyatkozás is elegendő arra, hogy tisztaságát elhomályosítsa és becsét csökkentse. Gyakran történik, hogy e tekintetben a rossznak csupán látszata is elég arra, hogy a pap elítéltesék és helyrehozhatlanul süllyedjen mások becsülésében.”²¹

Nem csodálhatjuk, hogy ily magatartás mellett általános tiszteletnek és becsülésnek örvendett. Amily tisztelettel és becsüléssel találkozott azonban mint magasztos kötelmeit lelkiismeretesen, buzgóan teljesítő pap, épp oly szeretetben és kedveltségben állott, mint a társadalom kiváló tehetségű, nagy képzettségű, fedhetlen jellemű és megnyerő modorú tagja. Mint ilyen örömmel látott barátja volt az előkelőbb köröknek, szívesen fogadott vendége a tekintélyesebb családoknak.

Míg Zádori ekként, mint igazi és buzgó pap, állhatatos lelkiismeretességgel teljesítő hivatalos kötelességeit és közbecsülést vívott ki magának a társadalmi életben: addig teendőinek pontos elvégzése után rendelkezésére maradt idejét nagy szorgalommal a tudományos foglalkozásoknak szentelé.

Shakespeare Hamletjében egy helyütt azon meggyőződését fejezi ki, hogy a szellem erejét, „az isteni eszt” nem azért adta a Teremtő, hogy „használatlanul megpenészedjék bennünk.”

Ezen meggyőződésben élt Zádori is! Szellemi tehetségeinek giráival nagyon serényen sáfárkodott. Folyton olvasott, tanult, írt és dolgozott. Mint segédlelkész részben a hittudori szigorlatokra készült, részben pedig úgy önképzés, mint a papi hivatás minél tökéletesebb betöltése tekintetéből a tudományoknak élt.

Ismervén korunk irányát, mely oly merev álláspontra helyezkedik a vallással és az egyházzal szemben, tudta, hogy az oltár szolgájának napjainkban különösen vértézve kell lennie a sokoldalú és mély tudomány oly fegyvereivel, melyekkel képes legyen diadalmasan visszaverni az ádáz ellen kíméletlen támadásait.

Figyelme és tanulmányai kiterjedtek a tudományok összes ágaira, mert ő is azt tartotta, hogy „az emberi szellem isteni tűz, melyet mindennel táplálni kell – ami nemes; fel kell tární tehetségeink kapuit az ismeretek minden ága előtt, mert akad ott mindennek helye.” A hittani és világi tudományok terén egyaránt a lehető legalaposabb ismeretekre törekedett, hogy sikerdúsan oldhassa meg hivatásának azon feladatát, melyet a szentatya, ugyancsak még mint perugiai püspök egyik körlevelében e szép szavakkal körvonalozott: „A papnak különös feladata napjainkban – védeni a megtámadott vallást, védeni a romlásnak indult erkölcsösséget és a félreismert igazságot. Ércfalként kell ellenállnia a berohanó tévelynek és az eretnekségnek, mely borzasztó mótelyként terjeszkedik.”²²

Folytonos tanulmányozása és szorgalmas munkássága mellett sűrű levelezésben állott úgy a papnöveldeben szerzett barátaival, mint irodalmunk több jelesével, kikkel irodalmi tevékenysége útján ismerkedett meg.

---

erkölcsileg elsüllyedt emberben szintén tapasztalám, mily gyáván hajtja nyakát a szenvedélyek jármába. Aki gondolkodik, lehetetlen, hogy ily alávaló létből jobb után ne sóvárogjon! Továbbá láttam, hogy a gondolkozó tehetség kifejlődése bírt egyet kiragadni a vétkek posványából. A rosszban megmaradás tehát – gyávaság.” – Más helyütt, 1855. március 15-én írja: „Mily dicső a tüzes ifjúság lángjait felajánlanod Istennek! Ezek vigasztalóid lesznek férfikorodban; támaszai gyengeségeidnek, örömei vénségednek, és ha ezt el nem érnéd, úgy egykor az örök jutalom adói.”

²¹ Füssy T. XIII. Leó pápa élete. 22. lap.

²² Füssy T. XIII. Leó pápa élete.

Különösen érdeklődött az iránt, vajon a kedves Pazmaneumban kikelt-e a mag, melyet hazafias buzgalma és lelkesedése által több hason érzelmű derék ifjú szívében elhintett; vajon nem satnyult-e el a gyöngye csemete, melyet a tudományok e virágos kertjében elültetett és hátrahagyott?! E tekintetben sűrűn levelezett a lelkes és komoly törekvésű *Pór Antallal*, ki az intézetben Zádori örökségébe lépett és ott a magyar szellem gondos ápolója volt. Pór szorgalmasan tudatta Zádorival, hogy a kis magyar társaság lelkesülve tör előre az általa kijelölt ösvényen, mind tökéletesebben igyekszik megfelelni az ő szándékainak, buzgón műveli a honi nyelvet, pártolja irodalmát és mitsem óhajt annyira, mint hogy egyes hazai papnöveldek mintájára nyelvművelő kört, irodalmi iskolát alapíthasson. Zádori nagy örömmel vette a kedvező híreket és nem mulasztotta el az elhagyott társakat, kikkel azonban szellemileg mindig együtt maradt, folyton lelkesíteni és buzdítani.

Mily érzelmeket keltettek benne a kedvező tudósítások és miként igyekezett hatni a lelkes ifjakra, legszebben bizonyítják következő saját szavai, melyeket 1857. január 18-án kelt levelében Pór Antalhoz intézett: „Végtelen örömem van bennetek, fiúk! Leveledet oh be sokszor olvastam. Csak úgy híztam bele, hogy ti Pazmaniták oly hévvel buzogtok a magyar nemzetiség körül. Azoknak is, kiket már nem ismerek, mondd meg baráti üdvözetemet... Nincs az haszon nélkül, hogy (egyházirodalmi) iskolátok nincs. Minél jobban elnyomnak, annál magasabban szökkenünk fel, mint a szökőkút... Tehát ti barátaim, in spiritu antiquae obedientiae kérlek, tanuljatok, dolgozzatok, hogy édes hazánk felviruljon! Bármilyen keveset teszünk, hálásan fogadja nemzetünk. Ha pedig még tehetséggel is megáldott az Ég, annál nagyobb kötelesség háramlik reánk.”

Szorgalmas irodalmi tevékenysége által nem kis figyelmet keltvén az irodalmi körökben, sok jeles irodalmár ismeretségét szerzé meg magának, kiknek lelkesítése, buzdítása, elismerése jelentékenyen fokozta munkakedvét és szorgalmát. Azon jelesek közül, kik irodalmi munkásságának szempontjából határozott befolyást gyakoroltak a tehetséges és törekvő segédlelkészre, különösen *Mayer Károly* és *Mészáros Imre* tudós férfiak említhetők. Később megismerkedett kitűnő történettudósunkkal, *Dr. Fraknói Vilmos* apátkanonokkal,²³ kihez élte utolsó percéig a legnemesebb barátság kötelékei csatolták.

Mint az ég harmata és a nap meleg sugarai életre keltik a növényzetet, úgy érlelték ez összeköttetések is – tettekké Zádorinak forró vágyait és törekvéseit, melyek az irodalom felé vonzották.

A saját bensejében fekvő erő, az ellenállhatlan munkakedv és forró vágy, közreműködni a hazai tudományosság fejlesztésén és előbbre vitelén, párosulva a jelzett összeköttetések jótékony befolyásával: az irodalom egyik legtermékenyebb művelőjévé tették Zádorit. A gyöngye csemete a kedvező körülmények hatása alatt oly életerős, jó fává növekedett, mely nemcsak zöldellt és virágzott, hanem gazdag gyümölcsöket is termelt.

Ha ui. szabad az embert a fához hasonlítani, akkor az ést – a fa koronája gyanánt tekinthetnők. Levelei és virágai a tanulmányozás által szerzett ismeretek, gyümölcssei pedig – az irodalmi termékek.

Nagy és sokoldalú irodalmi tevékenységét, mely egy egész kis könyvtárral ajándékozta meg hazánkat, mint segédlelkész kezdette meg.

Számos különböző tartalmú jeles cikke mellett, melyek részint *Kátlóczi*, *Kádlóczy*, *Zádori* és *Tornajo* álnevek, részint saját neve alatt jelentek meg az 50-es évek lapjaiban, gyors egymásutánban hozta nyilvánosságra önálló műveit is, melyek leginkább a hitszónoklati és hittudományi irodalom körébe tartoznak.

²³ Igen sokat köszön ez igénytelen életrajz ő nagysága páratlan előzékenységének. Nagy kegyességéért legyen szabad ezennel nyilvánosan is lerónom leghálásabb köszönetem adóját.

Nagybecsű munkái hosszú sorának élén egy szentbeszéd áll, melyet a szeplőtelen fogantatásról szóló hitcikkely kihirdetéséért 1855. május 6-án országszerte tartott hálaünnepély alkalmával Balassagyarmaton mondott. A tartalomgazdag beszéd beható tanulmányra valló alapossággal, mély érzéssel és nemes lelkesedéssel tárgyalja a magasztos igazságot. A kitűnő dogmatikus beszéd, valamint összes szentbeszédei is mutatják, hogy azok készítésére sok szorgalmat és gondot fordított. Világosan feltüntetik szónoklatai valóban sokoldalú ismereteit, alapos tanulmányait, szilárd meggyőződését, gyöngéd bensőségét és eszmegazdagságát. Irályuk élénk, választékos, de egyúttal könnyen érthető és világos. Meglátszik rajtuk, hogy szerzőjük fő törekvését oda irányította, miszerint meggyőzze hallgatóságát az igazságról és annak követésére indítsa. Gazdagon át vannak ugyan szöve a szentatyák és nagytekintélyű férfiak munkáiból vett idézetekkel, de nincsenek sohasem túlterhelve. A mindig kitűnően választott idézetek csak virágszálak, melyek a szerző szép gondolataiból fűzött csokor élénk színezetét kellemesen fokozzák.

Kitűnő szónok hírében állván, ünnepélyesebb alkalmak felmerültével nem ritkán fordultak a környékről Zádorihoz azon óhaj kifejezésével, hogy az ünnepi beszédet az ő ajkairól szeretnék hallani. Ily meghívásnak köszönjük azon terjedelmesebb, tartalomgazdag beszédet, melyet 1863. április 19. Szécsényben tartott a japáni vértanúk tiszteletére.

Nagy feltűnést keltett azon nemes hazafias érzelmektől átlengett, emelkedett beszéd, melyet 1860. április 26. Balassagyarmaton „a legnagyobb magyar” lelke üdvéért tartott gyászistentisztelet alkalmával mondott. Minden során, nem! – minden szaván megérzik, mennyire át volt hatva Zádori hazája szeretetétől, mily tisztelet élt szívében azon gondviselészerű férfiú iránt, kiben – mint mondá – „népünk vezérét, törvényszerzőjét, prófétáját és hogy a jövő századok nyelvén beszéljek, mártírját siratja,” akivel „hogy valódi vértanú legyen, évtizedig birkózott a halál, lelkét darabonként tördelte szét.” Lelkesen szól a beszéd Széchényi nagy tetteiről, halhatatlan érdemeiről és gyújtó szavakban hívja fel a hallgatókat – „járjanak a legnagyobb magyar nyomdokain; éljenek, haljanak a hazáért; igyekezzenek a nemzetiség szent ügyét – életünk feltételét – virágzásra emelni, hogy boldogság áradjon szét a zaklatott hon határain!”

A megelőző évben szintén nyomtatott Zádori néhány szónoklatot. Így kiadta azon három beszédet, melyet 1859-ben a mátraverebélyi szent kúthoz vezetett búcsújárás alkalmával mondott; továbbá az ereklyék tiszteletét tárgyaló azon magvas beszédet, melyet 1859. aug. 20. Szent Felicián tiszteletére mondott Balassagyarmaton, hol a plébánia-templomban a szentnek teste őriztetik.²⁴

Azonban nem foglalkozott Zádori ez idő körül kizárólagosan az egyházszoneklati irodalommal, hanem míg a hittudományok különböző szakait nagy szorgalommal művelte, pihenést nem ismerő munkássága, mint azt érintett jegyzetei is mutatják, kiterjedt a profán tudományokra, a nyelvekre, sőt a szépirodalomra is és tanulmányainak gyümölcseit rendszerint közkinccsé tette.

Így nyerte tőle az irodalom káplánkodása idejéből a maradandó becsű exegetikus munkát, „sz. Péter két levele” címmel, mely a bpesti kir. tud. egyetem hittani kara által a Lonovics-díjjal lőn jutalmazva.²⁵ A munka e nemű, különben sem gazdag irodalmunk egyik legjelesebb

²⁴ Midőn Szent Felicián testét a múlt században megtalálták, XIII. Kelemen pápa b. Balassa Pál, a templom alapítójának kérelmére, a balassagyarmati templomnak ajándékozta azt. Ünnepélyes átvitele a templomba 1759. aug. 20. történt. A fényes körmenetet Révay Pál máltai püspök vezette. Jelen volt 50 világi pap, 23 szerzetes és több ezer hívő. A rendkívüli ünnep össze volt kapcsolva a bérmálás szentségének kiosztásával. A plébánia évkönyvei szerint 3785-en részesültek akkor a bérmálás szentségében.

²⁵ Idevonatkozólag a következő szavakat olvassuk naplójában: „1859. dec. 15. Pályairatom győzelme amily ábránd eszem törvényszéke előtt, épp oly kedves színben áll az előérzetek kaleidoscopján. Majd meglátjuk!” – 1860. dec. 6. feljegyezi egészen egyszerűen, hogy a pályázat kedvező eredményéről értesítettett, dec. 20. pedig, hogy „megjött a jutalom.”

terméke. Készítésénél nagy szorgalommal tanulmányozta Zádori az idevonatkozó irodalom összes termékeit. Fáradtságot nem ismerő kitartással forgatta a szentatyák munkáit, behatóan tanulmányozta a legnagyobb exegeták, valamint az e téren különösen gazdag német irodalom műveit. Hangyaszorgalommal gyűjtötte össze a legbecsesebb adatokat és alapos tájékozottságra, éles ítéletre, önálló felfogásra valló ügyességgel úgy állította azokat egybe, hogy munkája nemcsak méltán koszorúztatott a kitüntető jutalommal, hanem versenyre kelhet a külföld legkiválóbb termékeivel is.

Balassagyarmaton készült²⁶ a „*Társadalmi alapelvek*” című munkája, műveinek egyik legbecsesebbike, mellyel szintén pályázott, de csak dicséretet nyert.²⁷ A munka Lacordaire és Ventura, Montalembert és Donoso Cortes, Balmes és Nicolas nyomdokaiba lépve ki akarja jelelni azon módot, miképp érvényesíttessék a közéletben a keresztény eszmék jogosult befolyása, más szavakkal: azon nem könnyű tétel bevitatását tűzte ki feladatul, hogy az emberi társadalomnak, ha igazi jólétnek akar örüdni, ha valódi boldogságot óhajt élvezni, minden intézményében – a ker. katolika, egyedül igaz és azon vallás elvein kell nyugodnia, „mely sem az emberi ész pörölyözése alatt el nem mállik, sem a különféle korszakok szellemi irányainak haladásában el nem kallódott”, nyugodnia pedig azért, mivel csak ezen vallás adja meg „a hatalom korlátait”; egyedül ez „tudja megszüntetni a földi szenvedéseket, amit a népboldogítók is, de – sikertelen utakon akarnak elérni”; mert egyedül ez azon rendületlen, abszolút támpont, mely nélkül „zűrzavar támadna” a társadalomban épp úgy, „mint megbomlanék a világrendszer, ha a világttekéket összekötő kapocs, a nehezedési erő megszűnnék.”

Érdemesnek tartjuk ideiktatni azon magvas szavakat, melyekkel becses és irodalmunkban kétségkívül hiányt pótló munkája célját maga Zádori ismertette.

„A társadalom – úgymond – nagyszerű átalakulásnak áll előestéjén. A „status quo” fönntartására nincs kilátás. Határozott megtámogatása csak idő kérdése immár. Ezért komoly kötelességünk e válságos időben megmenteni és biztosítani legalább mindazt, ami a keresztény társadalom lényeges feltételeit, alapját képezi. Kötelességünk megismernedni azon eszmékkal, melyek forrongásban tartják a világot, mérlegelni a kereszténység változatlan szempontjából azoknak ez időszerinti érvényességét. Ez célja a jelen munkának.”²⁸

Balassagyarmaton ültette át honi nyelvünkre a sokat hányatott Pellico Silvio általánosan ismert „Rabságom órái” című munkáját és ugyanott dolgozta át Eckartshausen imakönyvét, melyet „Isten a legtisztább szeretet” címmel 1860-ban *Zádory Ármín* név alatt adott ki. E könyvön, melyet ismert hibái miatt, szívesen tekintett volna később nem fordítottnak, először jelenik meg azon név, melynek felvételére a véletlen vezette²⁹ és amelyet aztán 1864-től kezdve állandóan viselt.³⁰

²⁶ Naplójában feljegyezte, hogy 1863. okt. 2. fejeztetett be a pályamunka.

²⁷ „Végtelen szomorúság ért, írja idevonatkozólag naplójában 1864. március 19-én, hogy dugába dőlt pályamunkám!” Hozzá teszi azonban: „Ki tudja, – sőt tudom magam is – hogy ez megmentőm sok egyéb bajtól. Hála legyen Istennek!”

²⁸ Idők Tanuja. 1864. év, 92. szám.

²⁹ A boldogult gyakrabban elbeszélte, hogy a „Zádori” nevet Eckartshausen kiadójának köszöni. Midőn a fordítással elkészült, felrándult a kézirattal Pestre és felajánlotta azt Lampelnek. A derék vállalkozó nem idegenkedett a munka kiadásától, hanem miután címlapját többször átfutotta, azon megjegyzést kockáztatta, hogy *magyarított* imakönyvön nem jól hangzik a *Draxler* név. Ajánlotta tehát, választana valami zamatos hangzású írói nevet. Zádori belátván az észrevétel némi jogosultságát és általában is szívesen hajolván mások szavaira, nem ellenkezett és csak azt kérdezte Lampeltől: „De hát minő nevet válasszak?” „Aminő tetszik,” viszonzá Lampel. Erre Zádori a könyvkereskedésnek irodalmi újdonságokkal gazdagon megrakott egyik asztalához lépett és kíváncsian olvasgatta a szerzők neveit. E közben egy könyvön megpillantotta e nevet: „Zádor”. Megvolt az írói név! „Itt van – mondja Lampelnek – *Zádor*, én pedig leszek *Zádory*.” Az új

Balassagyarmaton még egy, maiglan igen nagy kedveltségnek örvendő imakönyvet is írt Zádori „*Isten a valódi szeretet*” cím alatt. Az imakönyv az oltáregylet céljaira készült és különösen az Oltáriszentség imáadására vonatkozó tartalommal bír. Van benne a hó minden napjára külön szentséglátogatási ájtatosság. Továbbá szívhez szóló elmélkedések, különféle szép imák és főleg az Oltáriszentségre vonatkozó énekek találhatók a már több kiadást ért imakönyvben.

Közel tíz évet töltött Zádori Balassagyarmaton a legbuzgóbb lelkipásztori működés és a legszorgalmasabb irodalmi tevékenység között, midőn 1864-ben búcsút vett azon körtől, melyben egész odaadással dolgozott, melyhez a kötelmek hű teljesítésének és lelkes munkássága sikereinek szép emlékei fűződtek!

Meg volt ugyan elégedve Balassagyarmaton helyzetével; kedvvel és buzgósággal teljesítette lelkészi teendőit; nem feszítették kebelét a gyors előmenetel és magasabb állás utáni törekvések: de érezte mégis, hogy – mint Eötvös mondja – „szűk körre szorítva a léleknek néha sok ereje elvész, mint a rab szeme sötét falai között elveszti élességét.” Ez érzet mind határozottabbá tette ama forró vágyát – melynek valósulását nem egyéni érdekek miatt, hanem kizárólag azon szempontból óhajtotta, – hogy ti. osztatlanabbul szentelhesse magát az irodalmi tevékenységnek, melyhez olyannyira vonzódott.

Ellenállhatlan vonzalma az irodalmi munkásságra rég felkeltvén már azon óhaját, hogy közelebbi összeköttetésbe juthasson az irodalmi körökkel, nagy előszeretettel függött a szellemi élet központján – a fővároson.

Mily élénken foglalkoztatta lelkét azon óhaj és törekvés, hogy magát lehetőleg egyedül az irodalmi tevékenységnek szentelje, mutatja azon magatartása is, mellyel szerényen kitért egy oly előkelő és szép jövővel kecsegtető állás elől, melynek hivatalos teendői mellett irodalmi munkásságra nem sok időt remélhetett. Scitovszky bíbornok ui. figyelembe véve tehetségeit, a lelkészkedés terén kifejtett példás tevékenységét és önfelelt szorgalmát, mint főszenstzéki jegyzőt udvarában akarta őt alkalmazni.

A főpásztori kegy ily nyilvánulása jótékonyan hatott ugyan lelkére, de annak elfogadására nem tudta magát elhatározni. Megmaradt tehát szerény segédlelkészi állásában és az isteni Gondviselésre bízván sorsát, nyugodtan folytatta munkásságát.

vezetéknev mellé új keresztnévet is választott. E felett is tanakodott kissé Lampellel, de csakhamar így szólott hozzá: „A keresztnév legyen – *Armin*; ez jól hangzik és nagyon költőies név.”

³⁰ Az 1865. évi főegyházmegyei névtárban még „*Joannes Draxler*” név alatt fordul elő. Az 1865. évről kiadott schematismusban azonban már mint *Zádori János* szerepel. Miután a névtárakban feldolgozott adatok augusztus, legkésőbb szeptember havában nyújthatnak be az egyházmegyei hivatalokhoz, a névcsere legfeljebb 1863. végén történhetett. Valószínűbb azonban, hogy csak 1864-ben vette fel véglegesen e nevet. Az év szakára nézve, azt hisszük, nyáron történhetett a névcsere. A sz. István-társulatnak 1864. ápril 19. és 20. tartott nagygyűlésén ui. még a „*Draxler*” név alatt szerepel. A jegyzőkönyv szerint ui. az igazgatói állás három jelöltjét „*betűrendben*” így terjesztette elé az elnöklő bíbornok: *Draxler* (Zádory) János, Füssy Tamás és Stephanovszky Sándor. Hogy azonban ez év nyarán már véglegesen viselte, mutatja a „*Sasvári háromszázados nagy bucsujárát*” című, az ünnepélyek alkalmából kiadott emlékkönyv, hol a jelen voltak névsorában a 172. lapon olvasható: „*Ntdő Zádori János*, az esztergomi érseki papnöveldeiben hittanár.” Hogy korábban történt volna a névcsere, nem hisszük. Lehetne ugyan e vélekedés támogatására felhozni, hogy „*Isten a valódi szeretet*” című imakönyvének címlapján már mintegy hivatalosan szerepel e név, amennyiben az állás is alá van jegyezve. „*Szerkesztette Zádori Ev. János esztergommegyei áldor*” így hangzik a szerző megjelölése. Eltekintve azonban attól, hogy a névtár ekkor még nem ismer *Zádorit*, a jelzett körülmény azért sem nyújthat szilárd alapot e feltevésre, mert az *eredeti családi név* is előfordul a munkában, ami a végleges névcsere esetén bizonyára nem történt volna. Az imakönyvben foglalt előszó végén ugyanis van egy jegyzet, mely elmondja, mily intézkedéseket tettek egyes lelkészek, hogy híveik az Oltáriszentséget az egész nap folyama alatt látogathassák. A jegyzet alján „*D. J.*”, Zádori családi nevének kezdőbetűi láthatók. Kétségtelen, hogy a jegyzet Zádoritól származik. Ha azonban teljesen szakított volna *már ekkor a Draxler* névvel, nehéz volna belátni, miért írta volna a jegyzet alá eredeti családi nevének kezdőbetűit.

Egyelőre kerülni látszott most szerény lakát a remény, hogy megvalósuljon legfőbb vágyódása.³¹ Azonban nemsokára annál gazdagabban hullottak ablakára az óhajtott változás hajnalának biztató sugarai.

Megérkezett az 1864. év, mely életében határozott fordulópontot képez.

Meghittebb barátai ismervén azon forró óhaját, mellyel a fővárosba vágyódott és átlátván, hogy annak pezsgő szellemi élete előnyös hatással lenne irodalmi törekvéseire: sokat fáradoztak érdekében, midőn *Garay Alajos* h. igazgató lemondása folytán 1864-ben, a sz. István-társulat igazgatói állása üresedésbe jött. Ez állás betöltése a társulat akkori viszonyai szerint különös fontossággal bírt.

Azon magasztos hivatású társulat kebelében ui. melyet *Fogarassy Mihály* buzgó kezdeményezése folytán hazánk legjobbjai, belátván a népszerű, vallásos, katolikus irodalomnak a nép vallás-erkölcsi műveltségére és így valódi jólétére gyakorolt befolyását, 1848-ban „Jó és olcsó könyveket kiadó társulat” (ma „sz. István-társulat”³²) címe alatt megalapítottak, fennállásának második évtizedében, hogy *Somogyi Károly*, a társulat akkori nagynevű alelnökének szavaival éljek: „Aggodalmak támadtak, melyek országszerte általános megdöbbenést keltettek.”³³

Különféle oly bajok vertek gyökeret a társulatban, oly hibák és mulasztások követték el, melyek alapos orvoslása közóhajjá vált. A társulat üdvös céljait és jelentőségét belátó elemek meg voltak ui. győződve, hogy tökéletes igaza volt Somogyi Károlynak, midőn idevonatkozólag mondotta: „Valamint nem kis dicsőség honunkra nézve, jókor megalapítani oly intézetet, melynek elengedhetlenül szükséges voltát fennen hirdeti a naponként kihívóbb merészségű és a hitelenség zászlóját egyre magasabban lobogtató korszellem gyászos iránya; intézetet, melyet ma kellene, semmi áldozattól vissza nem rettenve, létrehozni, ha hogy azt ez ideig nélkülöztük volna, úgy e dicsőségünk szomorúan elhalványulna s pirító szemrehányássá változnék csakhamar az által, ha azt, mit évtizedek előtt egyesek áldozatkészsége létrehozott s a fölébredt jobb érzület pártolása alá vett, elhalni engedné.”³⁴

A különféle bajok különféle forrásokból származtak. „Sok baj forrása, mint Kovács József praelatus hangsúlyozta, magában a hiányos organismusban is feküdt, mely majdnem minden eleve átgondolt terv és számítás nélkül csaknem korlátlan szabad tért engedett a napi szeszélyek folytonos ingadozásának a helyett, hogy a teendőket pontosan körvonalozta, a kiadásokra előleges költségvetést határozott és a felelősség s ellenőrködés nagy elvét határozottan alkalmazta volna. Nézetem szerint a baj főoka az volt, hogy a társulat pénzerejét nagyon is túlbecsülve, oly nagyszerű vállalatokba bocsátkozott, melyek előbb-utóbb a társulat bukását fogták volna tagadhatlanul előidézni.”³⁵

A fenyegető veszély sikeres elhárítására erélyes intézkedések történtek, szokatlan és rendkívüli eszközök használtattak. Ilyen volt egyebek között azon határozat, mellyel a

³¹ Naplójának egy feljegyzéséből következtetve, a hatvanas évek elején lépéseket tehetett valami állás elnyerése érdekében. De mint következő szavai mutatják, sikertelenül. „1861. január 16. Gondold el, hogy az Istennek nincs oly nagy szüksége reád, azért ne hidd magad oly végtelenül fontosnak. Hogy is mer beszélni egy kis malter a nagy négyszög-kövekkel? Ha nem is ragadsz a fára és ott heversz a földön és akadályozod nőni a csalánt, elégedjél meg evvel is ... *A hely, amit betölteni vágytál*, nem bírva a szükséges erővel, majd betöltetik különbekkel, kiket ti. Isten oda szánt ... Megnyugszom ... Ott kell nekem dolgoznom, ahova mutatnak onnan felülről!” Vajon, hol volt a hely, amit betölteni vágyott; mily állás volt az, melyet elnyerni óhajtott, nem említi. Ez irányban tett kérdezősködéseim által sem sikerült megtudnom a tényálladékat. Mire vonatkozhatott tehát fentebbi óhaja, ismeretlen előttem.

³² A társulat 1854-ben vette fel a „sz. István-társulat” címet.

³³ A társulat 1864. évi közgyűlésén tartott alelnöki előterjesztés. Lásd „Idők Tanuja” 1864. évi 91. szám.

³⁴ Fentebb érintett beszédében.

³⁵ Kovács József praelatus és ügyvizsgáló bizottmányi elnök kivonatos jelentése. „Idők Tanuja.” 1864. év 91. szám.

társulatnak 1863. július 2-án tartott közgyűlése egy kilenc tagból álló bizottmányt küldött ki azon meghagyással, „hogy a társulat valódi helyzetét s a netán felfedezett bajok természetét kiismerve, a társulat létét megrendítő crisis okát szintűgy, valamint a kellő gyógyszereket kimutassa.”³⁶

A kiküldött, úgynevezett „ügyvizsgáló bizottmány” Kovács József praelatus elnökle alatt nagy buzgalommal látott feladatának megoldásához és beható vizsgálatainak eredményét, valamint reformjavaslatait egy terjedelmes, külön füzetben is kiadott „jelentés” alakjában terjesztette a választmány elé, mely azt 1864. március 10. tartott ülésében tárgyalta, elfogadta és helyeselte, majd pedig a közgyűlés elé terjesztette.

Feszült várakozással, szokatlan érdeklődéssel tekintett országszerte minden nemesebb kebel azon nagy jelentőségű közgyűlés elé, melynek – mint Somogyi érintett előterjesztésében kifejtette – „a társulat fennállását biztosítani; azt még azon ingadozásoktól is megóvni, melyeknek az eddigi tapasztalatok szerint kitétetnie lehetséges volt s a megalapítás főcélját sohasem tévesztve szem elől, a netalán időközben történt elhajlásokat is orvosolni és az eredeti terv- és irányhozi visszatérést sürgetni – leendett hozzá legméltóbb hivatása.”

Az emlékezetes gyűlés, „melyhez hasonlót sem esemény-gazdagság, sem népesség, sem nevezetesség tekintetében nem látott a társulat”, *Scitovszky* bíbornok elnökle alatt április 19-én és 20-án tartatott és oly szerencsésen folyt le, hogy minden mozzanatában közhelyesséssel és általános meglepéssel fogadtatott. A fényes siker oroszán része az elnöklő bíbornok tapintatteljes bölcsességének érdeme. Valóságos békefejedelem gyanánt tűnt fel e gyűlés folyama alatt. Ilyennek várta a nagygyűlés és ilyennek bizonyította is magát.

Bölcs tapintata teljesülni engedé a forró óhaj, melyet *Szabó József*, pápai praelatus, akkori közp. papnöveldei kormányzó a papnöveldebe érkező bíbornokhoz intézett üdvözlő beszédében a következő szavakkal tolmácsolt: „Filiati corde pecamur, ut ingressus Eminentiae vestrae, Deo propitiante sit pacificus et sicut jam multoties successit causas etiam intricatissimas summa facilitate et rara dexteritate solve, ita nunc etiam largiatur Dominus, ut agente Eminentia vestra in institutum istud Catholicum, cujus hodie causa agetur, alma pax, unio animorum, splendidissima nominis christiani gloria faustissime revehatur.”³⁷

A bíbornok a nagygyűlést rövid, komoly beszéddel nyitotta meg, mely teljesen megfelelt a nyomott hangulatnak, hüen visszatükrözteté az ügyek oly állását, mely higgadt, megfontolt, óvatos fellépést igényelt. Beszért a társulat céljáról, eszközeiről, eddigi működéséről és sikereiről. Erintve aztán „a hiányokat és hibákat”, melyek „a társulat belső szervezetében és ügykezelésében” előtűntek, a keresztény szeretet és nemes feledés nagy elveit ajánlotta gyógyító balzsam gyanánt.

„Ha – úgymond a bíbornok – idő folytával a társulat belső szervezetében és ügykezelésében hiányok és hibák csúsztak be, fontoljuk meg, hogy nincs a nap alatt tökéletesség; fontoljuk meg különösen, hogy minden kezdet nehéz és hiányos. Ne keressünk azért a hiányok- és hibákban rossz akaratot, hanem fedjük el azokat inkább a szeretet kegyességével, palástjával és okulva a múlton, célszerű határozatokban keressünk módot, hogy ami tökéletlen és hiányos, azt tökéletesítsük; keressünk módot, hogy az eltéréseknek, önkénynek, szabálytalan kezelésnek sikeresen gátat vessünk. Nem is lehetne hibásabb lépést tenni, mint az egyes félrelépéseket (ha mégis léteznek) elősorolván, a kedélyeket felizgatni és a szeretetnek eme

³⁶ Somogyi Károly, i. h.

³⁷ „Gyermeki szívvel kívánjuk, legyen Isten kegyelméből Eminentiad belépte a béke forrása és valamint számtalanszor sikerült a legbonyolultabb ügyeket is a legnagyobb könnyűséggel és ritka tapintattal elintéznie, akként adja az Úr, hogy Eminentiad közreműködése szerencsésen visszahódítsa azon katolikus intézet számára, melynek ügye ma tárgyalás alá kerül, az édes békét, a kedélyek egységét és a keresztény név legfényesebb dicsőségét.” – „Idők Tanuja.” 1864. év 92. szám.

társulatában, a keresztény szeretet legnagyobb törvényéről megfelejtkezni. Fides, spes, charitas. Tria haec, major autem horum est charitas!³⁸ Én, kinek lelkiismeretes kötelessége minden jóban példával előre menni, e társulat minden tagjának kész vagyok teljes hajlammal és örömmel barátságos kezemet, a tiszta, szeretet jeléül nyújtani és azt mindenkitől köszönettel elfogadni. Charitas omnia sustinet.”³⁹

A bíbornok beszéde⁴⁰ nagy hatást keltett, mély benyomást gyakorolt a hallgatóságra és biztosította az óhajtott sikert, mely nem volt kisebb, mint a társulat regenerálása, újjáalkotása!

E nagy nevezetességű gyűlés egészen új életrendet szabván a társulat elé, nem csodálhatjuk, hogy amily buzgalommal, lankadatlan kitartással fáradoztak lelkes tagjai az újjáalkotás nagy munkája körül, épp oly gondossággal törekedtek arra is, hogy a társulat élére hivatásuk magaslatán álló, buzgó, tevékeny és erélyes férfiakat állítsanak.

A társulat egyik legfontosabb állása kétségtől az igazgatói hivatal, melynek akkor három jelöltje volt: *Draxler [Zádori] János*, esztergom-főmegyei áldozár, balassagyarmati segédlelkész; *Füssy Tamás* sz. Benedekrendű áldozár, pápai gimnáziumi igazgató és *Stephanovszky Sándor* egri főmegyei áldozár, teológiai tanár. A választás a nagygyűlés második napján április 20-án történt.

Legalaposabb kilátásai voltak – Zádorinak. Pártolói egészen biztosnak tartották megválasztását, teljesen meg voltak győződve diadaláról. Azonban az ügy váratlanul más fordulatot vett.

Mielőtt ui. kezdetét vette volna a szavazás, Scitovszky bíbornok megjegyezte, „hogy Zádori Jánost esztergomi papnöveldejébe teológiai tanárnak szánta ugyan, de ha jelen van, szabadságára hagyja, vagy itt igazgató-jelöltül fellépni, vagy Esztergomba tanárnak kineveztetni.”

Zádori jelen volt a gyűlésen. Elképzelhetjük, hogy helyzete nem tartozott a könnyűek közé. Úgyszólván egy pillanat alatt kellett határoznia oly alternatíva felett, melyre legmerészebb álmaiban sem gondolhatott. Heves küzdelem fogta el lelkét. Egyrésztől ostromolta az erős vágy, oly állást foglalhatni el a fővárosban, mely irodalmi törekvéseire nézve a lehető legkedvezőbbnek ígérkezett, másrésztől megadásra, fegyverletésre szólította a főpásztora iránt tartozó engedelmesség és hódolat, mely szigorúan egyházas gondolkozása és jelleme mellett erősen kidomborodott volt lelkében.

Feszült kíváncsisággal várták pártolói elhatározását és ismervén a főváros iránti különös vonzódását, valamint hően óhajtván őt az igazgatói állásban látni, nem kis meglepetéssel hallották a fiúi bizalomról és önadaadról tanúskodó ama nyilatkozatát, mely szerint parancsnak akarja tekinteni főpásztora óhaját; meg voltak lepetve, midőn Zádori ajkairól azon szavak lebbentek el, melyekkel – mint e tényt a nagygyűlés ékes tollú jegyzője *Sujánszky Antal*, p. praelatus, akkor pest-józsefvárosi prépostlelkész a gyűlés jegyzőkönyvében megörökítette: – „főmagasságú főpásztorának ezen atyai kegyességétől mélyen meghatva, örömtől sugárzó arccal oda nyilatkozott, hogy azon ragyogó dicskört, melyet magasztos erényei és érdemei tisztes homloka köré fontak, Esztergomban szemlélni és azok fényétől mintegy elboríttatni óhajtván, inkább a hittanárságért esedezik.”⁴¹

Zádori nemes jellemének egyik legszebb vonása – az egyenes őszinteség, fényesen kitűnt ez alkalommal is. Jóllehet nem tagadható és nem is tagadá, hogy az érintett állás elnyerése egyik legforróbb kívánságát képezte, mindazáltal nem habozott nyíltan tanúságot tenni azon tiszteletről, hódolatról és engedelmségről, mely főpásztora iránt szívében élt és amelynek egyéni érdekeit és vágyait kész volt bármikor férfias határozottsággal alárendelni.

³⁸ „A hit, remény, szeretet. E három; ezek közül pedig legnagyobb a szeretet.” 1Kor 13,13.

³⁹ „A szeretet mindent elvisel.” 1Kor 13,7.

⁴⁰ Lásd „Idők Tanuja”. 1864. év 89. szám.

⁴¹ „Idők Tanuja”. 1864. év 97. szám.

Bizonyítják e gondolkozását és a nagygyűlésen tett nyilatkozata feletti teljes megnyugvását következő szavai is, melyeket idevonatkozólag naplójába iktatott: „1864. április 25. Április 20-án volt a pesti társulat ülése. Azt is az Úr vezette. Sit nomen Domini benedictum.”⁴²

A hercegprímás fentebb érintett ígérete szerint 1864-ben csakugyan kineveztetett Zádori az esztergomi ősrégi papnövelde teológiai tanárává – a dogmatika, tehát éppen azon tudomány szak tanszékére, amely iránt, mint azt leginkább dogmatikus tartalmú szentbeszédei világosan mutatják, különös előszeretettel viseltetett, amelyben a legnagyobb kedvvel búvárkodott és amely tudományág művelését lankadatlan kitartással folytatta egész életén keresztül.⁴³

Zádori kitűnően beillett a tudós testületbe, mely az idő szerint az esztergomi papnövelde tanári karát képezte. Alapos képzettsége, nagy készültsége, fáradhatlan munkássága, irodalmi tevékenysége és azon lelkesedése, mellyel a hittudományok művelésén függött, oly tulajdonai valának, amelyek míg kiválóan képesítették őt a tanári székre, fényesen bizonyították azt is, hogy a választás, mely e fontos állás betöltésénél személyére esett, szerencsés volt. Szerencsés, mert az ügy nem kis előnyére szolgált.

Alig lehetett volna ui. találni valakit, ki oly odaadással élt volna tudomány szakának, ki annyi szorgalmat és kitartást tanúsított volna úgy tanári hivatásának betöltése, mint tudomány szakának művelése körül, mint Zádori, kinek élénk kötelességérzete éber őrgyanánt figyelt mindig életmódjára, folytonos tevékenységre sarkallta, mindig a munka izgatottságában tartotta és tüzelte arra, hogy működését minél sikeresebbé, üdvösebbé tenni iparkodjék. Kezdetben ugyan nem kis önküzdelmébe került, megbarátkozni helyzetével. „Én még mindig töröm magam, írja Esztergomból tanárkodása első évében *Pór Antalnak*, hogy az új körülményekbe beilljem ... Hja barátom, megvénültem; az öreg csont nehezebben hajlik.”

Azonban könnyebb lelkülete és Istenbe helyezett nagy bizalma mindig fenntartá a Horác által ajánlott állandóan egyenlő, nyugodt kedélyállapotban. Követte Euripides intelmét, mely szerint: „Mindenekelőtt tudni kell, hogy nem szabad a kedvezőtlen esélyek miatt csüggedni.” Hasonlított a bölcshez, kiről Virág Benedek éneklé:⁴⁴

„A bölcs magában bizik; az ellene
Felkelt szerencsét, mint valamely kemény
Szirt a haboknak csapkodását
Érzi, de férfiasan megállja.”

Hú maradt életelvéhez, melyet kevéssel a növeldeből történt kilépése után állapított meg magának és a következő szavakkal jegyzett fel naplójában: „1855. január 27. Az embernek örökké kell szenvednie, ez az én életmaximám. Tökéletes megelégedés után nem sóhajtozom tehát, mert ez lehetetlen. E gondolat tanít békével tűrni minden bajt és ez az, mi állapotom a lehető legjobbra magasítja.”

E megnyugvása és lemondásra kész lelkülete most is jelentékenyen megkönnyítette helyzetét, túlelmele őt a nehézségeken és biztosítá számára a megelégedettséget, ami a kötelességek pontos és lelkiismeretes betöltésének egyik legszükségesebb feltétele,

⁴² „Legyen áldott az Úr neve.”

⁴³ Naplója szerint 1864. szeptember hó 5-én hagyta el Balassagyarmatot. Innen Sasvárra ment, hogy a szept. 8-án tartott háromszázados nagy búcsúját ünnepélyein részt vegyen. (Vö. A sasvári háromszázados nagy búcsúját. Nagyszombat. 1864. Winter. 172. lap.) Az ünnepélyek befejezése után rokonainak látogatására indult. Majd Esztergom felé vette útját, hova szeptember 17-én érkezett meg. E szerint 23 évet, 3 hónapot és 13 napot töltött megszakítás nélkül Esztergomban.

⁴⁴ Poétai munkái. Kiadta Toldy Ferenc. III. kiadás. 33. lap.

leg hathatóbb tényezője. A kötelességérzet egyébként oly magas fokban volt kifejlődve Zádorinál, hogy hivatalos teendőinek buzgó végrehajtását sohasem tévesztette szemei elől.

Amily mértékben volt azonban nála a kötelességérzet kifejlődve, épp oly mélyen érezte tanári állásának távolabbra ható fontosságát is.

Meg volt szilárdan győződve arról, hogy neki nemcsak tanítania, hanem nevelnie, képeznie kell a növendékekben úgy a magasztos papi pálya leendő munkásait, mint a hittudományok tevékeny művelőit. E meggyőződés által vezéreltetve, tanári működésénél nemcsak arra törekedett, hogy az ifjú leviták értelmében meggyújtsa az ismeretek világító fáklyáját és szilárdítsa a meggyőződés erejét, hanem folyton azon cél felé is irányította munkásságát, hogy élessze szívökben úgy a pálya iránti lelkesedés, mint a hittudományok művelésére vonatkozó tettvágy tüzet. Világosságot és melegséget ügyekezett tehát önteni előadásaiba. E két tényezőtől várta működésének óhajtott eredményét, a pezsgő munkásság életét, tudva Müller Jánosnak a tanításra vonatkozó ezen igaz szavait: „Wo Licht und Wärme ist, da ist Leben.”

Nagy szeretettel viseltetvén a növendékek iránt, az iskola falain kívül is sűrűn érintkezett velök és leereszkedő, nyájas modora, valamint minden szavából és tetteiből kisugárzó jóindulata által megnyerte bizalmokat, szereteteket és ragaszkodásokat. A tehetségesebbeket különösen lelkesítette és buzdította az irodalmi tevékenységre. Sokan vannak a főmegye ifjabb nemzedékének tagjai között, kik Zádori ezen lelkesítő befolyásának hatása alatt kezdték meg irodalmi kísérleteiket és ösztönzésének köszönik további tevékenységüket, amelyben ő maga mindig utánzásra méltó mintakép gyanánt állott szemeik előtt.

Bármennyire igénybe vették ui. Zádorit, részint tanári állásának a legnagyobb odaadással és lelkiismeretességgel betöltött kötelmei, részint előkészülete a még hátralévő szigorlatokra, mindig talált elég időt arra, hogy – amely munka iránt oly nagy vonzalommal és előszeretettel viseltetett – irodalmilag is foglalkozzék. A különféle folyóiratok és lapok sűrűn hozták tudományos cikkeit és alig múlt el egy év anélkül, hogy valami önálló munkája meg ne jelent volna.

Legelső munkája, melyet Esztergomban irt, a bold. Szűz tiszteletére kiadott „32 május havi szent beszéd” című hitszónoklati műve volt.

Meszlényi Gyula, szatmári püspök, akkor hercegprímási titkár, 1861-ben megalapította Esztergomban az úgynevezett „májusi ájtatosságot”, mely kezdetben a vízivárosi plébániatemplomban tartatott, 1870-ben pedig a vízivárosi zárdatemplomba helyeztetett át.⁴⁵ Ez ájtatosságnak egyik legbuzgóbb apostola volt Zádori. Mindennapi szentbeszéddel lévén az ájtatosság összekapcsolva, az esztergomi papság összes tagjai közreműködtek a szentbeszéd végzésében. Fiatalabb éveiben Zádori volt a legbuzgóbb szónokok egyike. Midőn Meszlényi Gyula a komáromi plébániára költözött, ő vette át az egész ájtatosság vezetését. Sorra járta paptársait és összegyűjtötte a szónokokat. Ő maga nemcsak több predikációt mondott, hanem általános helyettesítő gyanánt is szerepelt, úgy hogy ha valamelyik szónok akármily okból akadályozva lón elvállalt beszédének tartásában, ő lépett helyette a szószékre.

Ez ájtatosság szolgált alkalmul fentebbi művének megírására. A munka összefüggő beszédkörte képez és a boldogságos Szűz nagy hatalma, anyai szeretete és példátlan erényei körül forog. „Kedves Mária-hívek, így fejtí ki a «Bevezető beszéd» az összes beszéd tartalmát, mi e szent hónapban szűz Mária nagyságáról, szeretetéről és tündöklő erényeiről fogunk elmélkedni, hogy így ezen erények követésére felbuzduljunk.”⁴⁶ A boldogságos Szűz iránti leggyöngédebb szeretet és tisztelet lengi át az egyszerű, könnyen érthető, a nép

⁴⁵ Vö. Dr. Walter Gyula. Üdvözlég Mária. Esztergom 1886. Előszó.

⁴⁶ 32 május-havi sz. beszéd. 4 lap.

felfogásához alkalmazott beszédeket, melyek vonzó, szívre ható példák és elbeszélések által fűszerezvék.

Ugyancsak a boldogságos Szűz tiszteletére adott ki a következő évben egy imakönyvet „*Mária havi Nefelejts*” cím alatt, mely igen nagy keletnek örvendett és ma is különösen kedveltetik. A nagy kedveltség, melyben az imakönyv részesült, felbátorítá őt arra, hogy annak elfogadását Ő Felsége, a királyné részéről kérelmezze. Ő Felsége kegyteljesen el is fogadá az imakönyvet és szerzőjének remek művű, drága kövekkel kirakott álló keresztet küldött, mely azóta mindig íróasztalát ékesítette.

Amily örömet keltett Zádori szívében e legmagasabb kitüntetés, épp oly elégtelenséggel árasztotta el kebelét a következő, 1867. év első havának azon eseménye, hogy befejezve szigorlatait, elnyerte a hittudori koszorút. Irodalmi érdemeinek válogatott virágaiból régóta szép koszorút font ugyan homloka köré a közelismerés, megkoszorúzta őt már maga a királyi tudományegyetem is, midőn munkáját jutalommal tüntette ki, de a hittudori babéért folytatott küzdelme csak 1867. január 26-án ért véget azon ritka diadallal, melyet e napon tartott nyilvános vitatkozása által vívott ki.

„A tudomány férfiai és barátai – így ír a vitatkozásról a «Pesti Hirnök»⁴⁷ – ma (ti. jan. 26.) egy érdekes vitatkozásra gyülekezének a m. k. pesti egyetem hittudományi osztályának kisebb dísztermébe össze. Nt. Zádori János úr, az esztergomi papnöveldeben a theologia tanára ma tartá nyilvános tudori vitatkozását ... Zádori neve ismert az egyházirodalmi körökben, a «Társadalom alapelvei» által pedig az ifjabb írók egyik elsőrangú capacitásának vallotta be őt a közvélemény.

Mint író világos, kedves; mint tanár meleg, meggyőző. Széles ismeretű és gondolkodó szellem; eszméit a szépség ragyogja át. Ilyennek találtuk őt ma is. A szentségek jellegéről tartott értekezése a beható eruditio mellett, lelkes, élénk nyelvezetével kötö le figyelmünket. Vita tételei: „A pápa világi fejedelemségének jogszerűségéről; az öngyilkosságról; a lélek halhatatlanságáról” igen korszerűek lévén, kettőzött érdeket keltettek. Az ellenvetések megoldása egyáltalán mind igen sikerült; de mégis legfőbb figyelmet nyert a pápa világi fejedelemségének jogvédelme.” Ismertetvén ezután az ellenfél (Hatala Péter) támadásait, így folytatja: „Zádori a logika és jogelvek szigorú alkalmazása által finom megkülönböztetésekre jutván, bevitatá: hogy a nemzetiségi eszmék nem jogosíthatnak fel erkölcstelen jogsérelemre, hogy a népszavazat nem adhat a népnek jogot – uralkodóját elkergetni vagy jogos birtokától megfosztani, hogy a pápának nemcsak joga van a világi fejedelemséghez, de megfelelő köteleességek is fűzik őt ahhoz, melyek alól magát semmiképp fel nem mentheti stb. stb. Az idő eljáván, a vitatkozásnak vége szakadt. Nem bántuk meg, hogy jelen voltunk; élvezetes néhány óranegyedet tölték el hazai hittudományunk szentelt csarnokában.”

Elérvén célját, átküzdvén a szigorlatok izzasztó csatáit, örömmel üdvözlé a befejezés várva-várt pillanatait, melyek leemelek szívéből a készültek gondjainak nehéz köveit. Hasonlított a fárasztó ösvényeken járó utashoz, ki ha szerencsésen megérkezett kitűzött céljának véghatáránál, megelégedetten tekint vissza a befutott pályára és örömet érez a felett, hogy a hosszas vándorlást bevégeznie, az eléje gördült akadályokat legyőznie sikerült.

Zádorinak ezen önkéntelenül érzett örömét csak azon tudat lelkesítő vigasza múlta felül, hogy keresztülhatolva a kiszabott munka és szigorúan meghatározott teendők körén, szabadabban rendelkezhetik idejével, akadálytalanabban foglalkozhatik az irodalommal és megvalósíthatja ama forró óhaját, mellyel a nagy világot megismerni vágyódott.

Élete ezen időtől fogva a szó legszorosabb értelmében az irodalmi munkásság láncolata. Mint valódi tudós, szobájának négy fala között tölté idejének legnagyobb részét. Meghatározott és szigorúan követett életrendjébe, mely napi sétáján kívül csak a munkát

⁴⁷ 1867. évf. január 27-i 23. szám.

ismerte, némi változatosságot egyedül a szünidő hozott, melyet rendszeren nagyobb utazásokra fordított. Beutazta csaknem egész Európát. Többször fordult meg Olasz-, Francia- és Németországban. Bejárta egész Spanyolországot. Magyarországnak és Erdélynek csaknem minden vidékét ismerte. Az osztrák birodalom örökös tartományaiban egészen otthonos volt. Különösen gyakran utazott Csehországba, hol a carlsbadi fürdőt szokta volt használni és hosszabb-rövidebb időt tölteni Winterbergben, Steinbrenner János nagy kiadónál, kivel sűrű összeköttetésben állott.

Legelső nagyobb utazása, melyet *Dr. Fraknói Vilmos* akkor esztergomi papnöveldei tanár társaságában tett meg 1867-ben, olaszországi útja volt. A klasszikus olasz föld, az örök-ifjú, mint ő mondja, a „dicsőségfáradt” Róma megismerése képezte egyik leghőbb vágyát. Látni akarta Rómát, a világtörténet ezer viharával dicsőségesen megküzdött azon várost, melynél mint Horác mondja, „a ragyogó fogaton haladó dicső nap sem láthat nagyobbat”; ahol Jókai szerint, „két árnyék követi léptünket: egyik a naptól vetett, a másik a múltak emléke.” Vágyódott az örök városba, a kereszténység dicskoszorúzott székhelyére, központjába. Látása elragadta őt. „Lelkem ünnepe e percben,” írja útirajzában megérkezéséről és megjegyvezvén, hogy „irigyl” Róma lakóit, folytatja: „Második érzelmem a büszkeség volt, mert Róma most is, 2000 év után igézetes szó és ott lehetni, vagy mondhatni: «Rómában voltam», ezzel dicsőséget vélünk arathatni. Minden kőnek, minden dombnak története van itt, mely beleszővődik a világhistóriába.”

Haza érkezvén, csakhamar megírta „*Utivázlatok Olaszországból*” című munkáját, amelyben valódi élvezetet nyújtó érdekességgel és szellemességgel beszéli el úti élményeit. – A munka igen kedvező fogadtatásban részesült és oly nagy keletnek örvendett, hogy rövid idő alatt második „javított” kiadása is megjelent. Miben állott e javítás, elmondja maga Zádori, midőn előszavában kedélyesen megjegyzi: „Utivázlataim most a tetszelgés erőlködéseivel, képekkel, szörnyű tudós könyvekből kiszedegetett idézetekkel, szóval mindennel, ami nélkülözhetlenné tesz egy munkát, ellátva, újra átnézve, javítva, bővítve, tompítva, hegyesítve ismét a közönség előtt állanak.”⁴⁸

Az olasz-úttal csaknem egyidejűleg jelent meg „*A római katakombák*” című munkája, azaz „a kereszténység első archívumának”, azon síralagoknak ismertetése, hová az első keresztények temetkeztek, ahol az üldözések idején nemcsak az istentiszteletet tartották, hanem laktak is. Az idevágó gazdag irodalom alapos tanulmányozása nyomán, a szilárd meggyőződés és kegyelet lelkesült hangján szól a munka „a sírok országáról,” hol nemcsak képzeletben láthatni az első keresztények elsiető árnyait, nemcsak élvezhetni az emlékezet által elővarázsolta társaságukat, hanem olvasható a hallgatag márványtáblákon az egyház őstörténete, hallható a sírkövek tanítása.

Azonban nem száraz adathalmazt tár csupán olvasói elé, nem is vezet végig a régészek tudós kombinációinak, okoskodásainak, feltevéseinek tömkelegén, hanem nyugodt alapossággal adván elő a legszükségesebb tudnivalókat, lelkes, szívreható reflexiókkal fűszerezi leírásait, hogy erősítse, szilárdítsa a hitet és az egyház szeretetét.

„Tengerbe – így ír egy helyütt – ha zajló hullámaival ostromolja az eget, varázsgyűrűt dobott a velencei doge és ez lesimítá hullámaikat, emlékeztvén, hogy el van jegyezve a Bucintoron végzett szertartás által. Ezen mese igazság az egyház életében. Mert mikor zendülő habtorlatok nyaldossák a vészszivatarban is biztosan álló kormányzó ajakát, le-ledob Üdvözítőnk jegyese számára egy varázsgyűrűt, isteni alapíttatásának egy-egy érvét és elnyugodnak a szélvészek, hogy a béke idején ismét új vihar elemei gyűljenek. Ilyetén varázsgyűrű – a katakombák. Tárjátok ki a síralagok enyészetes boltjait és látni fogjátok, hogy még az enyészet is tanúskodik felettök (ti. az egyház tanai mellett) s míg a pusztulás, az

⁴⁸ Utivázlatok Olaszországból. Javított kiadás. Eger. 1869. Lyceumi nyomda. 5. lap.

idő felemészti az eretnekek felekezeteit, dogmáink emlékei dacolnak vele, sőt – kebelében rejtve az érveket – bizonyít igazságukról.”

Ez év folyamán még egy harmadik munkája is látott napvilágot. *Dr. Majer István* címzetes püspök, irodalmunk e köztiszteletű, jubiláns bajnoka, fáradhatatlan buzgalmának, gyűjtő lelkesítésének és nagy áldozatkészségének segítségével 1868-ban, Esztergomban a főmagasságú *Hercegprimás* védnöksége alatt és a magyar kormány jóváhagyása mellett egy „irodalmi egyletet” hozott létre, melynek feladata leendett: „a művelt hazai közönségnek felvilágosítása és épülésére igaz katolikus és hazafiúi szellemben korkérdéseket fejtegető röpiratokat és a nép számára ismeretterjesztő és mulatva-oktató füzeteket kiállítani és terjeszteni.”⁴⁹

Felesleges bizonyára megjegyeznünk, hogy Zádorinál lelkes visszhangra talált a dicső eszme, mely – fájdalom – csak rövid időn át szolgáltatott érveket a mellett, hogy tetteket gyümölcsöző erővel rendelkezik. Irodalmi munkásságát illetőleg nem ismervén Zádori sem pihenést, sem akadályokat: dacára annak, hogy fentebb érintett munkái eléggé igénybe vették idejét, az irodalmi egylet céljaira is készen állott gyors egymásutánban két munka. Az egyik „*Jézus Krisztus a történelemben*” Lacordaire nyomán, mely 1868-ban jelent meg.

Midőn a hatvanas évek elején a hírhedt Renan, vagy mint magasztalói mondják, „a határtalan ismeretekkel bíró, emelkedett gondolkozású tudós, kiben annyi a költészet, amennyi az erő és tudomány”⁵⁰ közrebocsátotta „*Jézus élete*” című munkáját, mely a XIX. század hitelenségének tagadhatlanul leghatározottabb és legcsalárdabb kifejezése, de mélyebben vizsgálva, nem más, mint „az ellenmondások és össze nem függő dolgok zűrzavara; az örökös tévokoskodás, alaptalan állítások, hasztalan tagadások, előzmények nélküli következtetések, ok nélküli conjecturák, valószínűtlen költemények, módszer nélküli vitatkozás és törvény nélküli ítéset szörnyű vegyülete”: európszerte hatalmas ellentmondásokkal, szétzúzó cáfolatokkal találkozott. Katolikus részről mindenfelé a legnagyobb buzgalommal törekedtek arra, hogy a híveket Renan érintett munkájának mérge ellen védjék és megőrizzék. E törekvés indította az esztergomi irodalmi egyletet is azon határozatra, hogy Jézus életének valódi történetét, valami rövidebb, de alapos és vonzóan írt munkában ismertesse. Határozatának foganatosításával Zádorit bízta meg, ki a rá ruházott feladatot érintett munkájában oldotta meg.

Ugyancsak az esztergomi irodalmi egylet felhívására írta a következő évben IX. Pius 1869. április 14-én tartott áldozári jubileumának alkalmából: „*Kilenczedik Pius pápa élete*” című kisebb munkáját, melyben röviden, de érdekesen vázolja azon halhatatlan emlékü egyházfő életét, „ki a megpróbáltatások nehéz napjaiban, az Úr küldöttének rettenthetlenül biztos kezével, a bölcsnek tapintatával, az igaznak rendületlen nyugodt érzetével, a szelídség lefegyverző hatalmával, az ősök ígéretébe vetett bizalom szilárd következettségével és az ügy szentségét megillető végdiadal öntudatával, dicsőségesen kormányozta Isten egyházát azon megingathatlan szikláról, mely a keresztény polgárisodásnak és erkölcsi világrendnek zárkövét képezi.”⁵¹

Az említett év egyébként egyike volt Zádori életében a legtermékenyebbeknek. IX. Pius életén kívül ekkor jelent meg terjedelmes útleírása Spanyolországról, a sz. István-napi beszéd és az „*Emléklombok IX. Pius pápa életéből*”, mint azon emelkedett, eszmegazdag dicsbeszéd, melyet a pápai aranymise tiszteletére az esztergomi papneveldében április 11-én tartott kegyeletes ünnepély alkalmából igen díszes kiállításban bocsátott közre.

⁴⁹ Vö. Majer István. *Bibliographia Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis in Hungaria*. Az ész. érs. főmegye papságának közműveltségre ható irodalmi működése a legújabb korban. Esztergom. 1873. Horák. 51. lap.

⁵⁰ *Revue des deux Mondes*. 1863. Augusztusi füzet.

⁵¹ *Kilenczedik Pius P. élete*. Előszó.

Nem foglalkozik a beszéd IX. Pius küléletének mozzanataival, hanem inkább magasztos jellemét, fennkölt szellemét, nagy törekvéseit, valamint dicső uralkodásának hatását és sikereit ismerteti. Különösen sikerült a beszéd azon része, mely a nagy pápa jellemét vázolja és egyebek között így szól: „Pius pápa a szenteség személyesítése, jellemének fővonása az irgalom, a jóság, a megbocsátás. Szentesége nem annyira a természet ösztöne, mint inkább egy nagy meggyőződés, a Krisztus parancsának eredménye, mely gondolatoként hullott szívébe. Szelidségét csupán Istenbe való rendületlen bizalma múlja felül... Az egész emberi nemet ölelő szeretetében azt nyerte, hogy egy fejedelmet sem szeretnek úgy, mint őt. Mert ha állásának vannak is ellenségei, személyének nincsenek... Arca öntudatlan derűjén a jóság szépsége tükröződik... Szinte lehetetlennek látszik, hogy e virágzó szép arc a szenvedés virága; mert ritkán szenvedett fejedelem annyit, mint Pius, ifjan feldúlt pályája reménytelenségétől egész a mentanai csatáig, hol győztek ugyan seregei, hanem sok szív törött meg.”⁵²

Különösen nevezetessé teszi az 1869. évet a „*Spanyol-ut*” megjelenése. Szenvedélyes utazó lévén Zádori, alig múlt el tanév, melynek szünidejét valami nagyobb utazással ne töltötte volna. Szerette volna egész Európát megismerni. Leginkább érdekelvén őt Olaszország, azt látogatta meg legelőször. Majd 1867-ben Franciaországot utazta be, míg a következő szünidőben Spanyolországot szándékozott megtekinteni. Tervének gyors megvalósítását jelentékenyen elősegítette azon körülmény, hogy tudós barátja és több ízben útítársa,⁵³ Dr. Fraknoi Vilmos, „Pázmány Péter és kora” című nagy művén dolgozva, szintén a pyrenéi félsziget felé törekedett, hogy ott készülöben levő munkája számára a levéltárakban adatokat gyűjtsön.

Zádori nagy érdeklődéssel viseltetvén „szent Jakab földje” iránt – gazdag műkincsei, gyönyörű templomai, egyházi régiségei miatt, már régebben megkezdte a spanyol nyelv elsajátítását. Midőn pedig az utazás végleg elhatározott, több hónapon keresztül nagy odaadással tanulmányozta az érdekes félsziget összes viszonyait, annál is inkább, mivel már előre komolyan elhatározta, hogy útját tüzetesen megirandja. Idevonatkozó, szorgos tanulmányozásában ösztönözte azon szerencsés körülmény, melynél fogva kötelességévé is lón utazásáról komolyan számot adni. Nemcsak mint egyszerű kéjutazó kereste ui. fel Cid hazáját, hanem beutazta a mórok egykori hatalmas birodalmának emlékgazdag főrészt, mint a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium kiküldötte – azon megbízatással, hogy Spanyolország keresztény műemlékeit tanulmányozza. E kitüntető megbízatás, mellyel jelentékeny állami segély volt összekapcsolva, lehetővé, sőt kötelezővé tette rá nézve, hogy megforduljon a félsziget minden táján, meglátogassa minden nevezetesebb helyét és behatóbb tanulmánya tárgyává tegye.

Utazása hat hetet vett igénybe⁵⁴. Visszaérkezvén, nagy lelkesedéssel és oly lankadatlan szorgalommal fogott hozzá útirajzának elkészítéséhez, hogy már néhány hónap alatt – december vége felé – nyomdába adhatta.

Alig van ország, melyre nézve eltérőbbek volnának a vélemények, mint Spanyolország. A franciák rendszerint kicsinylik. „Afrika – mondja egy francia író – a pyrénéi hegyeknél kezdődik. A polgárosult Európa végső országa – Franciaország.” „Miképpen is történhetett,

⁵² Emléklombok IX. Pius életéből. 18. lap.

⁵³ Egyedül nem szeretett utazni. „Sokszor történt – úgymond – hogy midőn magam jártam, minden ok nélkül, ha senkisémet bántott is, vigasztalan érzület, bánatos hangulat szállt meg. Ami a jégverés a virányos mezőn, az a kedvetlenség, ingerlékeny kedély az utazóra nézve, mert ilyenkor semmi sem érdekli, minden unalmára van. Ezen órák el vannak veszve, mert nemcsak elpattognak róla a benyomások, hanem terhére van önmagának... Vajmi nagy áldás ilyenkor egy habzó kedélyű útítárs! Olyan szükséges ez, mint a pénz, mert e nélkül sem lehet útra kelni. Ezen meggyőződésénél fogva, határtalan bámulatom tárgyai mindazok, kik mégis csak maguk szeretnek utazni.” *Spanyol-ut*. 327., 328. lap.

⁵⁴ Elindult 1868. augusztus elején és szeptember közepén érkezett vissza. *Spanyol-ut*. 5. és 424. lap.

írja egy másik francia utazó, hogy a világ legműveltebb országának szomszédja – egy egészen barbár nemzet.” A német utazók ellenben mindent aranyos színben látnak a félszigeten és az egekig magasztalják. Mindkét vélekedés túlzott. Mindkét ítélet az elfogultság szüleménye.

Zádori igen jól ismervén e körülményt, amint elfogultság nélkül ment Spanyolországba, épp oly méltányosan és tárgyilagosan ügyekezett róla munkájában ítéletet mondani. Az elragadtatás és csodálat hangján szól, ha oly nagyszerű építészeti remekeket vezet az olvasó szemei elé, mint a sevilla dóm, a toledói székesegyház, az ugyancsak toledói „San Juan de los Reyes” templom, a gazdag díszítményű gót stíl e legpompásabb remeke és még inkább a cordovai székesegyház, mely „egyedüli a világon.” Nem huny azonban szemet a jelentéktelen templomok előtt sem. Így végez pl. nagyon is röviden Madrid templomaival, melyek – mint megjegyzi – „nem is méltók említésre.” A vidék, a városok, a viszonyok, az intézmények, az erkölcsök, a szokások – szintén kritikus leíróra találnak Zádoriban. Elbűvöli őt Toledo, „az emlékek archívuma, a spanyol dicsőség tisztos pantheonja”; elfogadja e városra nézve Villa Amil híres festő szavait: „Kilenc hónapja vagyok itt és még semmit sem láttam,” de hidegen hagyja sok más város, még Malaga is, jóllehet – világhírű borpincéi vannak.

Tisztelettel szól a spanyol nemzet jellemének jeles tulajdonairól, de nem hallgatja el hibáit sem. „Nagyszerű, fenséges – írja – a nép jelleme. Téved, hibáz, de nem aljasul el. Dacol a sorssal, az ádáz szerencsétlenséggel, de sohasem gyáva. Lelke indulatait tűzhöz, vízhez, viharhoz lehet hasonlítani, de nem sárhoz. Szegénységben is gentleman. A nagyszerűség eme jellegének emeltyűje – büszkesége, mely első látszatra talán bántó is, mert gorombaságnak vagyunk hajlandók tulajdonítani, hanem a külszínre kevély kéreg alatt a legnemesebb szív, nagy lélek lakik. Nemes fagy zárul jellemébe, mely a szívesség csekély sugarára felolvad és üde permetező esővé válik ... A nemes büszkeséghez társul a pezsgő lelkesedés, mely az elvekért, a hazáért, családért, egyházért, Istenért lángolni tud ... Seholy sem oly gyújtó a hadi tárogató, mint Spanyolországban ... De mind eme szép tulajdon csak foglalata a spanyol jellem gyémántjának, a vallásosságnak. A foglalat amint értéket nyer a gyémánttól, úgy ez is nyer általa fényt, dicsőséget; ez voltaképpen oka a spanyol nemzethez való ragaszkodásomnak.”⁵⁵ – Beható előtanulmányai folytán alaposan ismerteti Spanyolország összes viszonyait, éles megfigyelőtehetsége és szellemessége pedig érdekes reflexiókkal gyönyörködteti az olvasót.

A feladatot, melyre törekedett, hogy ti. az utazó és olvasó egyaránt használhassa és élvezhesse munkáját⁵⁶, kitűnően sikerült megoldania. A „Spanyol-ut” maradandó becsü és oly munka, mely e nemű irodalmunk legjobb termékei közé fog mindig soroztatni.

Amily tartalomgazdag és szellemes a „Spanyol-ut,” épp oly ékes és lelkesült azon beszéd, melyet 1869. aug. 20. Budán sz. István ünnepén tartott. Azon dicső, szent fejedelem emlékét, aki „országát – mint Fessler írja – az isteni félelemre, mely az örök élet ígérését bírja, alapította”;⁵⁷ ki a magyar hazát bölcsessége, erélye és tapintata által a kereszténység szilárd alapjára fektette; ki nemzetének jövőjét, kijelölve számára a nyugat-európai műveltség ösvényét, biztosította: a legrégebb időktől fogva mindig kegyeletesen ünneplé a hálás magyar.⁵⁸ Különösen fényes azonban a sz. István-napi ünnepély Mária Terézia korától fogva, ki a szent király épségének teljes díszében megmaradt jobb kezét 1770-ben Raguzából visszaszerezte, a budai kir. palota kápolnájában elhelyeztette és a szent király tiszteletére

⁵⁵ Spanyol-ut. 384., 385. lap. Vö. 54., 70., 71. lap.

⁵⁶ „Különbség van útikönyv és útleírás között. Az egyik utazóknak, a másik csupán az olvasóknak van szánva. *Én azonban egyesítettem e két irányt, mindkettőnek annyit juttatva, amennyi elég, hogy összeférjenek.*” Spanyol-ut. Előszó.

⁵⁷ Geschichte der Ungarn. 1814. I. Theil. I. Bd. 2. Buch. 402. lap.

⁵⁸ Lonovics József. Népszerű egyházi archaeologia. Pest. 1865. 1. köt. 366., 367. lap.

Budán évenként aug. 20-án megtartandó fényes ünnepélyt rendelt. E kegyeletes nemzeti ünnep alkalmával az ország legjelesebb szónokai bizatnak meg az ünnepi szentbeszéddel. Zádori 1869-ben részesült e kitüntető megbízatásban. E beszédek rendszerint kinyomatnak. Megjelent Zádori beszéde is. Emelkedett, nemes, hazafias érzelmektől átlengett, a szellemesség tüzes szikráival gyújtó beszéd az. Témája nagyon időszerű és így kettős érdekű volt. Zádori be akarta bizonyítani, hogy: „Csak ott lép életbe a kötelességek teljesítésének versenye, ahol biztos a jogok egyensúlya.” Mint e néhány szó elég világosan mutatja, az egyház és állam joghatáraitól szóló azon keresztény igazság társadalmi alkalmazását fejtegeti a beszéd, amellyel az idő szerint sokat foglalkoztak hazánkban, különféleképp magyarázták, meg nem gondolva azt, hogy mint a szónok megjegyzi, „annak félszeg értelmezésével legtöbbet árthatni.”

Megállapítván és bevitaván az egyedüli helyes és üdvös viszonyt, mely az egyház és az állam között létezhetik: lelkes hazafisága a következő szavakra nyitja ajkait: „Nem félttem a katolikus egyházat, nem csupán az irántai buzgalom beszéltet, hanem szólásra készítet a magyar haza üdvé, melyben annyi mindenféle jog védelmet, ótalmat kíván ... Félttem a magyar hazát, mely annyi elemet, oly sokféle érdeket foglal magában, hogy ha bölcsességgel meg nem állapítatik a jogok egyensúlya, az elemek különböző nehézkedése szerint romhalmaz támad belőle ... Mi a hazában megünnepelni készülünk a magyar haza ezredéves fönnállását s jeges szívű ellenségeink halotti tort készülnek tartani a nemzet felett. Mily visszás dolog lenne most a jogok sértegetése által felvagdálni ama kötelékeket, melyek annyi katolikus szívet kötnek a hazához.”⁵⁹ A magvas beszéd nagy hatást keltett és jelentékenyen emelte Zádori azon írói tekintélyét és hírnevét, melynek akkor már országszerte örvendett és amelyet fáradhatlan munkássága által mindinkább kiérdemelni ügyekezett.

Mondhatni valóban, hogy tevékenysége nem ismert pihenést. Folyton írt. Mindig dolgozott. Ha nem írt eredeti munkát, fordított. Tudta ő, hogy az irodalom komoly érdekeit szolgálni nem haszontalan fáradság, hanem oly tevékenység, mely által csak használni lehet a hazának. A következő néhány éven át mégis ritkábban lépett fel önálló munkával. A 70-es évek elejéről ui. csak három kisebb műve ismeretes. Az egyik a „*Kihöz menjünk*” című kis munka, melyet Stolz Albán után magyarított. A második az általánosan ismert „*Földünk helyzete a mindenségben.*” A harmadik „*Egyiptom*” című utivázlata, melyben ez érdekes országot a legújabb kútfők nyomán ismerteti.

Ha azonban a megelőző évtized oly nagy termékenysége után négy év alatt csak három önálló munkát adott Zádori, nem szabad legkevésbé sem gondolnunk, hogy talán „babérain” nyugodott és pihentette tollat. Nem! Hogyan is lankadhatott volna? Hiszen egyrésztől ellenállhatlan vonzalommal viseltetett az irodalmi tevékenység iránt, másrésztől pedig nem hiányzott nála a veleszületett hajlam leghathatósabb ápolója – a siker, mely működését kísérte. Már pedig, mint egy jeles férfiú mondja: „A siker embere lehet lelkesedett, sőt kell, hogy legyen.”

Tagadhatlan is valóban, hogy Zádori őszinte lelkesedéssel szentelte magát az irodalmi munkásságnak és e lelkesedés úgy megacélozta erejét, hogy a legritkább odaadással és kitartással függött kedvenc foglalkozásán. De épp e lelkesedése és tettvégya volt az, mi őt egy időre elvonta az önálló fellépésektől.

Tudós történészünk, *Dr. Knauz Nándor* 1869-ben megszüntette azon nagybecsű folyóiratot, melyet „Magyar Sion” név alatt, főleg a magyar egyháztörténet fejlesztése érdekében hét éven keresztül nagy tudományossággal és bámulatos szorgalommal szerkesztett. A folyóirat beszüntetésének híre leverő hatást gyakorolt a tudomány lelkesebb barátaira, művelőire és pártolóira. Őszinte sajnálkozással értesült a magyar közönség arról,

⁵⁹ Egyh. beszéd, melyet sz. István ap. magyar király ünnepén mondott Zádori János. Pest. 1869. 13. lap.

hogy a kitűnő folyóirat, mely nemcsak a tudományosság gyúpontja volt, hanem a valódi hazafiság nemes érzetének tüzes élesztője gyanánt is tekintetett, bevégzendi pályafutását. Igen nehezen tudtak az érdeklődők megbarátkozni a lap megszűntének gondolatával és hön óhajtották, vajha új életre támadna.

Zádori, ki a folyóiratnak szorgalmas munkatársa volt, tudós barátjával, Dr. Fraknói Vilmossal szintén sokat beszélt és tanácskozott a folyóirat sorsa felől. Mindketten mélyen érezték, hogy a folyóirat megszűnte határozott veszteség a hazai tudományra nézve. E mellett szorult kebellet gondoltak a szomorú egyházi viszonyokra. Nagyon jól ismerték ui. azon vigasztalan helyzetet és körülményeket, melyek között az egyháznak napjainkban küzdenie kell. Világosan mutatják e tény az azon szavak, melyeket a folyóirat megindításában közzétett programba iktattak.

„A történelem lapjain találkozunk idővel, midőn egyházunk hevesebb üldözés és mélyebb gyűlöletnek tárgya volt, mint ma. De nem találkozunk idővel, midőn annyira megvetve, befolyásától oly nagy mértékben megfosztva lett volna, mint ma. Az állami és törvényhozási alakulások, szerencse, ha csak ignorálják az egyház hitelveit és jogait; többnyire egyenesen ellenséges állást foglalnak el azokkal szemben ... Már-már odáig jutottunk, hogy csakis azon hírlapok és könyvek számíthatnak tetemesebb közönségre, melyek a katolikus felfogásokat és intézményeket egy rég letűnt kor hagyományainak tekintik, vagy gúny és nevetség tárgyává teszik. A közerkölcsiség hanyatlásáról megdöbbenő ékesszólással beszélnek a hivatalos statisztikai közlések ... Templomaink mindinkább a szegények és műveletlenek menhelyeivé válnak. Az előkelők és műveltek sorai azonban évről-évre ritkulnak. Magát katolikusnak vallani és bizonyítani napjainkban a bátorság nagyobb mértékét igényli, mint két évtized előtt magát a szabadság harcosának mondani.”⁶⁰

E meggyőződésben elhatározta a két lelkes férfiú, hogy minden erejét, idejét és tehetségét feláldozandja úgy a katolikus tudományosság fejlesztésére, mint az egyház helyzetének Magyarországon lehető javítására. Elhatározta Zádori, hogy Dr. Fraknói Vilmos társaságában új életre kelti a „Magyar Sion” és „a helyzet őszinte fölleplezése, a jogos igények nyílt hangsúlyozása, a vallásos hűség és ügyszeretet vezérelte higgadt és emelkedett eszmecsere által igyekezni fog lehetővé tenni az elodázhatlan nagy kérdések megnyugtató megoldását.”⁶¹

A lelkes elhatározást nemsokára erélyes tett követte; a fennkölt terv rövid idő alatt a megvalósulás stádiumába lépett. A „Magyar Sion” megszűnt, de Phönixként „*Uj Magyar Sion*” név alatt csakhamar új életre támadt – magával hozván szerkesztőinek Fraknói Vilmos és Zádori Jánosnak terjedelmes tudományában, gazdag ismereteiben, lelkesedésében, odaadásában és tapintatában a legszilárdabb biztosítékot arra nézve, hogy kik a bajok természetét éles tekintettel alaposan felismerték, tudni fogják kijelelni és célirányosan alkalmazni azon gyógyszereket is, melyek azok orvoslását, megszűntét reményleni engedendik.

Az új folyóiratot országszerte feszült kíváncsisággal, élénk érdeklődéssel várták az irodalom barátai és általános meglepéssel fogadták annak első füzetét, mely 1870. január havának végén került kezeik közé. Különös tetszéssel találkozott azon tartalomgazdag munkarend, melyet a folyóirat első füzeté „Föladataink” cím alatt tárt az olvasók elé. Hivatkozván IX. Pius pápának a vatikáni zsinat megnyitása alkalmából mondott szavaira: „Certum hoc tempore Ecclesiae Dei metuendum esset exitium, si ullis hominum

⁶⁰ Uj Magyar Sion. 1870. I. évf. 3., 4. lap.

⁶¹ Uj Magyar Sion. 1870. I. évf. 15. lap.

machinationibus et conatibus excindi posset”⁶²: védekezik a program azon állítás ellen, mintha pesszimizmus volna sötét színekkel jellemezni az egyház jelen állapotát és részletesen felsorolja mindazon bajokat, melyek az egyházzal szemben ellenséges indulatú társadalomban minden lépten-nyomon található. Majd e bajok forrásait kutatja a program és kérdezőn:

„Minek tulajdonítható, hogy a katolikus egyház isteni erejét sok századon át oly gazdagon gyümölcsöztette az emberiség érdekében? És minek tulajdonítható, hogy mai nap ezen isteni erőt kevésbé képes értékesíteni?” – azt mondja:

„A fegyverek között, melyekkel az egyház kiváló sikerrel élt az emberiség meghódítására, különösen kettő volt leghatalmasabb: a felvilágosodás terjesztése és a szeretet gyakorlása.”

Bebizonyítva ezután, hogy sok századon át az egyház volt a haladás és emelkedés legfőbb tényezője, a nyomor és szenvedések leghatalmasabb enyhítője; hogy az egyház állott azon mozgalmak élén, melyek a társadalmak politikai szervezkedését, erkölcsi nemesbülését, szellemi művelődését és anyagi jólétét ügykeztek előmozdítani: kimutatja, hogy az egyház ma is ugyanazon irányban halad, ma is ugyanazon áldásos tevékenységet fejt ki és habozás nélkül a „legvakmerőbbnek” nevezi azon állítást, „hogy napjainkban a katolikus egyház köréből eltűnt a tudomány és szeretet szelleme.”⁶³ E mellett azonban nem hallgatja el a program azon tényt sem, „hogy erőnk és buzgalmunk sok tekintetben lankadni kezdett, vagy legalább nem emelkedett arányban a körülünk óriási léptekkel haladó civilisatio és a növekedő nyomor igényeivel és hogy ennek következtében lassanként, észrevétlenül leszorítottunk, részben lesiklottunk a vezéri polcra, melyet ellenségeink siettek elfoglalni.”⁶⁴ Figyelmeztet azon alaptalan illúziók veszélyeire, melyekkel „jó lelkek szokták magukat és másokat a társadalom romlottságával, keresztényellenes szellemével szemben vigasztalni és bátorítani.” Azonban jóllehet hangsúlyozza, hogy „nincs jogunk elbizakodni”, határozottan állítja azt is, „hogy nincs okunk kétségbeesni” – mert „az újkori társadalmak is fogékonyak az egyház által képviselt magasabb erkölcsi rend hatásainak befogadására” és biztos kilátás van arra, „hogy meghódoljanak az egyház szellemi hatalmának.”⁶⁵

Amily leplezetlenül tárja fel a program az uralkodó bajokat, épp oly éles megfigyelésre és mély belátásra valló szakértelemmel és alaposággal tünteti fel azon módokat és eszközöket is, melyek alkalmazása mellett „képes lesz az egyház régi hivatását az újkori társadalmak körében is betölteni.”⁶⁶ Ezek után felsorolja azon „javításokat és módosításokat”, melyek a jelzett cél elérhetése tekintetéből az egyházi szervezet körében szükségeseznek bizonyulnak,⁶⁷ előadja azon irányelveket, melyeket a folyóirat idevonatkozólag követni fog, és így szól:

„Vannak merész szellemek, kik készek kockára tenni a sikert, türelmetlen lelkesedésükben nem haboznának átugorni az örvényt. Mi nem követjük példájukat. Anélkül, hogy szemeinket elzárnók a láthatáron vésztyóslóan tornyosuló fellegek észlelésétől, nem tudunk lemondani azon reményünkről – mellyel leghőbb óhajaink azonosulnak – hogy a zsinati atyák ihlett bölcsessége, hazánk főpásztorainak buzgalma és az autonómiánk létesítésére hivatott tényezők jóakarátú összemunkálása diadalmaskodni fog a számos, nem

⁶² „Félni kellene az egyház biztos végveszélyétől, ha azt emberi cselszövések és törekvések által meg lehetne dönteni.” Allocutio habita in Vaticana Basilica Sacro Oecumenico Concilio inchoando. Die 8. Decembris. 1869.

„Quod votis omnibus.”

⁶³ Uj M. Sion. 1870. I. évf. 6. lap.

⁶⁴ Uj M. Sion. 1870. I. évf. 7., 8. lap.

⁶⁵ Uj M. Sion. 1870. I. évf. 9. lap.

⁶⁶ Uj M. Sion. 1870. I. évf. 11. lap.

⁶⁷ Uj M. Sion. 1870. I. évf. 14., 15. lap.

csékély nehézségen és eszközlendi, hogy a válságok, melyeknek talán küszöbén állunk, hazánkban is hivatásainak – melyeket a múltban oly dicsteljesen betöltött – magaslatán találják az egyházat.”⁶⁸

Aki az „Uj Magyar Sion” tartalmát ismeri, tudja, hogy tizenhét évi fennállása alatt mindig hű maradt programjához és míg komoly tudományos cikkeivel jelentékenyen közreműködött a hittani tudományok előbbrevitelén, addig az egyházpolitikai, a szociális, a népnevelési, valamint egyéb társadalmi kérdéseket illetőleg mindig az egyház szelleme, a béke, az engesztelékenység és higgadt mérséklet által vezéreltetett.

Fennállása első évtizedében, midőn a különféle tudományok nem rendelkeztek saját közlönyeikkel úgy, mint jelenleg, tágabb mederben mozgott a folyóirat. Később azonban, idegenkedvén mindig minden üzéri versenytől, szorosán a hittani tudományok művelésével foglalkozott és míg arra törekedett, hogy e tudományokhoz illő komoly művekkel szerezzen magának súlyt és tekintélyt, nem mulasztotta el azon elv követését sem, hogy a „tudomány komolyságát vonzatossága mérsékelje.” E célból meghonosította Zádori a Sionban a mulattató részt, mondhatnám „Tárcát,” melyet a 70-es években a ragyogó tollú Maszlaghy szuverén hatalommal uralt. Három éven át Fraknoi Vilmos társaságában szerkesztette Zádori a folyóiratot. A negyedik, 1873-i évfolyamtól kezdve kizárólag az ő vállaira nehezült a szerkesztés gondja. Tizenhét évig viselte e terhet, de oly kedvvel, annyi buzgalommal, oly tapintatosan, annyi odaadással, hogy a folyóirat mindig nagy tekintélynek örvendett, a legelső szakközlönyök közé számított és a szellemi csatatér azon kolonnjának tekintetett, mely hivatva van a vallás elleneinek hadai felett fényes diadalt aratni.

Mint a jó atya gyermekén, oly szeretettel függött Zádori a folyóiraton. Minden évben újult erővel, fokozódott lelkesedéssel látott a szerkesztés munkájához, melynek minden gondját egyedül viselte. Nem is vált volna meg a szerkesztéstől élte utolsó percéig sem, ha idült szembaja⁶⁹ oly mérveket nem öltött volna, hogy orvosi tanácsra kénytelen lőn az írás- és olvasástól csaknem teljesen tartózkodni. E körülmény folytán – nehéz szívvel bár – elhatározta, hogy az 1886. évi, XVII. évfolyammal búcsút vesz a szerkesztéstől. Meg lévén azonban győződve a folyóirat szükségességéről és hasznáról, felszólította tanártársait, folytathatják tovább a munkát, melyet ő 17 éven át oly nagy kedvvel, annyi örömmel végezett. Óhaja teljesülvén, a jelzett évfolyam novemberi számában búcsút mondott olvasó közönségének.⁷⁰

Jóllehet a „Sion” szerkesztése sok idejét vette igénybe és noha a mellett öt éven keresztül, 1871–1875-ig még a „*Lekipásztör*” egyház-szónoklati folyóiratot is szerkesztette, mindazáltal több és terjedelmes önálló munkával is gazdagította az irodalmat.

A tudományok szeretete Zádorinál őszinte, mély jámborsággal volt összekapcsolva. Szívének áhítatában gyakran elmerengett korunk vallási viszonyai felett és kész lett volna mindent elkövetni, hogy „a felszínen úszó hibás közérzület, félszeg közvélemény a vallásilag tespedő nemzetből” kiirtassék és az általa rajongással szeretett haza földje „a vallásos tettek gyümölcsöző mezejévé változzék.”⁷¹ E hő vágy és azon meggyőződés által vezéreltetve, hogy „Jézus Szívének imáadásában világot regeneráló erő” rejlik és hogy azt az Úr határozottan „a mai kor kiváltképpen veszélyes kórjelei ellen”, a mindenfelé tapasztalható „vészerhes körülmények” javítására adta: elhatározta, hogy ez ájtatosságot, mely az utóbbi

⁶⁸ Uj M. Sion. 1870. I. évf. 16. lap.

⁶⁹ Csaknem két évtizede, hogy semeit gyöngülni érezé. Már a „Spanyol-utban” panaszkodik egy helyütt, hogy a szemfájás gyötri. „Jobbára, úgymond, *fájós szememmel vesződve*, a gyönyörű Svájcba és délre Genfbe érkeztünk.” 423. lap.

⁷⁰ A rövidség, mellyel e tényt tudatja, eléggé bizonyítja, mily nehezére esett a – válás. Vö. Uj M. Sion. 1886. évf. 880. lap.

⁷¹ A Jézus sz. Szíve ájtatosságnak története, mivelta, hittani alapja. 8. l.

két évtized alatt az egész föld kerekéségén nagy elterjedést nyert, ismertetni fogja és kísérletet tesz megkedveltetésére.

Ezen elhatározásnak gyümölcse azon nagy munkája, mely „*A Jézus Szive Ájtatosságának Története, Mivolta, Hittani alapja*” cím alatt 1878-ban jelent meg. A kitűnő mű, mely tudomány, rendszer és előadás tekintetében egyaránt bátran versenyre kelhet az idevágó legkiválóbb külföldi termékekkel, alapos teológiai képzettséggel és meleg, vonzó előadással tárgyalja azon ájtatosságot, mely – mint írja – „tikkadó hitünk üdítő itala, satnyuló erkölcsünk gyámola, alélt reményeink horgonya.”⁷² A munka, mint egy bírálója mondotta: „meggyőző az isteni Szív szeretetéről, benne gyönyörködött, általa átszellemít, tőle való reményre, benne való bizalomra tanít, általa vigasztal, vele lelkesít, iránta buzdít, hozzá vonz.”⁷³

A terjedelmes munka ily jeles tulajdonai mellett legkevésbé sem csodálhatjuk, hogy azt az összes sajtó osztatlan elismeréssel fogadta és nagy dicséréttel halmozta el.⁷⁴

Az említett munkánál nem kisebb feltűnést keltett, nem csekélyebb elismerést aratott azon nagybecsű műve, melyet „*Szűz Mária szeplőtelen Szívének Tisztelete*” cím alatt 1879-ben a szeplőtelen fogantatás hitágazati kimondásának negyedszázados évfordulója alkalmából bocsátott közre. Miért választotta e dicső alkalmat, elmondja maga Zádori, midőn megjegyzi: „Ezen hitágazat kimondásának most van 25 éves forduló napja ... Ama napon járultam először az Isten oltárához, első áldozatom a szeplőtelen Anya esedezései között szállt az égbe. Midőn most az egész világ dicsdalokat énekel az Üdvözítő édes Anyjának, a keresztények hatalmas pártfogójának ... én is hódolni akartam sz. Szívének.”⁷⁵

Ritka alaposággal, bő tudományossággal, pazar eszmegazdagsággal és remek irállyal tárgyalja Zádori az érintett tisztelet mivoltát és lelkesen ajánlja azt honfiainak, mondván: „Mi mint hazánk Védnökét üdvözöljük Szűz Máriát, illik tehát, hogy országosan tiszteltessék és ha már pénzeinkről eltűnt nemes alakja, őrizzük azt meg szíveinkben s annak minden dobbanása neki legyen szentelve.”⁷⁶ A sajtó ezen munkát is érdemlett elismeréssel fogadta és

⁷² J. m. 14. lap.

⁷³ Magyar korona. 1878. évf. nov. 29-i szám. A kimerítő és szakavatott bírálat, mely három számra (nov. 27., 28. 29.) terjed, részletesebben ismerteti a munka tartalmát és egyebek között így szól: „Nilles Miklós S. J. hét év előtt adta az ur Jézus és a bold. szűz Mária szívééről írt két kötetes művét, mely európaszerte a legkedvezőbb elismeréssel fogadtatott. Dr. Zádori, ha művét szintén latinul írja, állíthatjuk, hogy azt az imént említett mű létezése dacára hasonló, ha nem sokkal nagyobb érdeklődéssel fogadandja a katolikus világ. Azonban Dr. Zádori épp oly hű hazafi, mint buzgó ápolója édes anyanyelvünknek. Azért örömmel üdvözöljük őt, hogy amit az egyház közös nyelvén Nilles, spanyolul Martorel, angolul Manning, franciául Ramière ... azt ő megtette anyanyelvünkön. Valóban *nyeremény e monumentális mű* az egyházi irodalom mezején, annyival inkább, mert épen Zádori tollából került ki, aki a magyar egyházi irodalom terén jelenleg a legjobb hírnévnek örvend.” Nov. 27. szám. Érdekes a bírálat következő részlete is: „A borítékon a szerzőtől eddig megjelent művek vannak felsorolva, számra nézve tizenöt. Ezek között *eredeti* mű van *tizenkettő*. Jelen mű ezek sorozatában a *tizenharmadik*, amint az édes Üdvözítő a tizenkét apostol között a tizenharmadik volt, kit jelen műve méltólag képvisel a többiekkel szemben, róla oly magasztosan, oly áthatva, mondhatjuk átszellemülve beszélvén, hogy minden eddigi műveit nagyban túlszárnyalja. Valóban szerző e művében magamagát felülmúlta.” Nov. 29. szám.

⁷⁴ Vö. „Irodalmi Szemle.” Eger. 1878. évf. 11. szám. – „Havi Közlöny.” Temesvár. 1878. nov. füzet. – „Kath. Hetilap.” 1878. évf. 44. szám. – „Magyar Állam.” 1878. évf. november 24. szám. – „Magyar Korona.” 1878. évf. nov. 27., 28., 29. szám. – „Religio.” 1878. évf. nov. 23., 26. szám. – „Tájékoztató.” Budapest. 1878. évf. novemberi füzet.

⁷⁵ Sz. Mária szepl. szívének tisztelete. 6., 7. lap. – Volt e munkának még egy más oka is, ti. irodalmi munkásságának 25. évfordulója.

⁷⁶ J. m. 8. lap.

nemcsak meleg hangú ajánlatokban hívta fel rá a közfigyelmet, hanem „mutatványok” közlésére is méltónak tartotta.⁷⁷

Huszonöt évi irodalmi tevékenység határán jelent meg Zádori e becses munkája. Huszonöt év oly szakadatlan munkásságban töltve, minőt Zádorinál tapasztalunk, alapos jogcímet nyújthatna arra, hogy a munkás pihenőt tartson. Nála azonban a pihenés – csak a munka változatosságában állott. Egyrésztől több munkával is foglalkozott ugyanazon időben, másrészt nagyobb szabású, nem csekély megerőltetéssel járó munka után rendszerint valami könnyebb mű kidolgozásával foglalkozott. Így történt most is. A fentebb érintett, behatóbb tanulmányokon nyugvó művek készítése mellett dolgozott egy terjedelmes munkán, mely „a magyar egyházszónoklat történetére” kitűzött pályázatra készült. A rendkívüli szorgalommal folytatott kutatások és tanulmányok e nagybecsű gyümölcse azonban nem nyerhette el a babért.⁷⁸ Továbbá három éven át kisebb műveket írt, nevezetesen: „*A nemzeti zarándoklat Lourdes-ba*” című munkát, melyben hazánk azon vallásos buzgalmának állított szép emléket, mellyel Szapáry Gabriella grófnő kezdeményezésére, „ki a látnokszív sejtő bizalmával, Jean d’Arc erélyével, sz. Erzsébet kegyességével fogott az országos hódolat eszméjének megvalósításához,”⁷⁹ felkereste azon dicső kegyhelyet, mely három évtized óta „vallásos izgatottságban tartja az egész világot.”⁸⁰ Majd két imakönyvet bocsátott közre: „*Isten az én reményem*” és „*Égi Manna*” címek alatt, míg 1883-ban⁸¹ „*Syntagma Theologiae Fundamentalis*” latin nyelven írt nagy munkájával gazdagította irodalmi érdemeit.

E munka, mely természetszerű folyománya volt Zádori hivatalos állásának, maradandó, nagy értékű gyümölcse azon lankadatlan és beható tanulmányozásnak, melyet tanárkodásának két évtizede alatt szünet nélkül folytatott.

Ismerősei körében nem volt titok, hogy hosszabb idő óta dolgozott tudományszakának tankönyvén. A mű megjelenését azonban évről-évre késleltette részint szembaja, részint azon sokoldalú munkásság, mely folyton újabb és újabb termékeket hozott tollából. Midőn aztán a rég várt munka megjelent, amely általános örömet keltett a tudomány barátai között, épp oly osztatlan elismerést aratott gazdag tartalma, alaposága, mélysége és világos rendszere által – nemcsak hazánkban, de a külföldön is.⁸² A mű vezérfonalul írva a teológiai előadásokhoz, felöleli a „Fundamentalis” (alapvető hittan) számára kijelölt tananyag egész terjedelmét. Főleg iskolai használatra lévén kiadva, értekezései átlag véve rövidek. Tétéleit a legnyomósabb érvek halmazával támogatja, de anélkül, hogy a kellő mértéket túllépné. Érvelése üde, eleven. Irálya választékos, könnyen folyó és világos. A munka jeles tulajdonai és gyakorlati használhatósága mellett,⁸³ nem lehet eléggé sajnálnunk, hogy meg nem valósíthatta Zádori azon tervét is, mellyel a részletes dogmatikát is fel akarta dolgozni. Azonban mindinkább fokozódó szembaja lehetlenné tette azon állandó tevékenységet, melyet ily nagy szabású munka igényel.

⁷⁷ Vö. „Egyházmegyei Közlöny.” Eger. 1879. dec. 8. szám. – „Havi Közlöny.” 1879. decemberi füzet. – „Irodalmi Szemle.” Eger. 1880. januári szám. – „Katholikus Hetilap.” 1879. december 8. szám. – „Magyar Korona.” 1879. dec. 8. szám. – „Religio.” 1879. dec. 8. szám.

⁷⁸ Kár, hogy a munka kézírata sem maradt fenn teljesen. Zádori ui. a kézirat egy részét valakinek odakölcsönözte, kitől azonban többé nem kapta vissza.

⁷⁹ A nemzeti zarándoklat Lourdes-ba. 6. lap.

⁸⁰ J. m. 172. lap.

⁸¹ A címlapon 1882. olvasható. Ez évben azonban csak egy öt ívre terjedő füzet jelent meg. A munka többi része 1883. végén került a nyilvánosság elé.

⁸² A „Jézus sz. Szive Hirnöke” folyóirat érdemdús szerkesztője, *Tóth Mike* az 1885. évi folyam novemberi füzében idevonatkozólag ezeket írja: „Midőn a „*Syntagma*” első füzeté megjelent, külföldön tartózkodtunk és ott tapasztaltuk, hogy Dr. Zádori kanonok úr neve a *külföld nagynevű tanárai előtt is széphangzású.*”

⁸³ Magyar Állam. 1884. évf. 56. szám.

Hogy a részletes dogmatikának kiadására vonatkozó terve csakugyan komoly volt, bizonyítja a „Fragmenta Syntagmatis” című munka, melyben három hitcikkely⁸⁴ kidolgozása foglaltatik és a melynek előszava világosan elmondja az okokat, melyek az egész mű megjelenését akadályozták.

„Elhatároztam – írja – hogy ki fogom adni az úgynevezett részletes hittant is, melynek egyes töredékei már évek óta készülnek. Azonban az isteni gondviselés intézkedése folytán alig lesz lehetséges, hogy a már kidolgozott fejtegetéseket végleg rendezzem ... Nem hiányzik az akarat, hanem fájnak szemeim, ha egy órán túl olvasok. Ez oknál fogva gyakran napokig szünetel minden serénység, mert szemüveggel vértézve sem dolgozhatom.”⁸⁵

Alig sajnálhatjuk eléggé, hogy az erős akaratnak nem sikerült diadalmaskodni az akadályok felett. A „Fragmenta” ui. méltó társa, testvére az előzőleg érintett vaskos „Syntagmának.” Ezen is épp oly alapos tanulmány, ugyanazon világos rendszer és meleg előadás tükröződik vissza, mely a Syntagmát jellemzi.⁸⁶ Azonban a szembaj csakugyan annyira fokozódott, hogy kénytelen volt letenni a tollat és nem vonhatta vissza az általános részvétellel találkozott azon érzékeny búcsút⁸⁷, melyet e munkájának előszavában olvasóihoz intézett.⁸⁸

Azonban jóllehet szembaja folytán igen kívánatos lett volna Zádorira nézve, hogy kímélje magát, mindazáltal nem tudott ellenállni a munkának. Igaz ugyan, hogy dogmatikáját nem folytatta, de azért még mindig írt és dolgozott. Nevezetesen sajtó alá rendezte beszédeit, melyek a bíbornok hercegprímás aranymiséjének ünnepe alkalmából 1886-ban „*Alkalmi Szent Beszédek*” cím alatt jelentek meg.⁸⁹ A következő évben egy imakönyvet készített

⁸⁴ A három dogma a következő: 1) De immaculata conceptione. 2) De adoratione Cordis Jesu. 3) De reali praesentia Christi in Eucharistia.

⁸⁵ „Statui apud me, dogmaticam ut ajunt Specialem edere, ejusque rudimenta jam ab annis parantur. Sed Numine aliter disponente vix erit possibile elucubrationibus jam conscriptis ultimam addere manum ... Non deest quidem animus ... sed oculorum dolore crucior, quotiescunque ultra horam lego. Ob hanc causam saepe etiam per multos dies tota jacet solertia, quia nec obductos vitreis orbiculis oculos adhibere possum.” *Fragmenta Syntagmatis*. 3. lap.

⁸⁶ Vö. Magyar Állam. 1885. évf. augusztus 27-i szám. – Papok Lapja. Szerk. Talabér János. Budapest. 1885. évf. 35. szám.–Jézus sz. Szive Hirnöke. 1885. évf. novemberi füzet. – Salzburger Kirchenblatt. 1885. évf. 40. szám.

⁸⁷ „Őszinte részvétellel viseltetünk ugyan irányában (Zádori iránt ti.) szembaja miatt, de most, midőn annyi éven át gyűjtött ismeretet, tudományt, bele nem egyezik a közönség, hogy iratait magával vigye a másvilágra – mint azt előszavában jelzi. Vigye el helyettük érdemét, mely azok közrebocsátásával osztályrésze leendő.” Magyar Állam 1885. évfolyam, augusztus 27. – „Szabadjon reménylenünk, hogy a lourdesi szűz, kihez oly nagy bizalommal viseltetik ő nagysága (ti. Zádori) meg fogja a szembajt gyógyítani, hogy a részletes dogmatikával is megajándékozhasssa az Esztergomra tekintő tudós világot.” Jézus sz. Szive Hirnöke. 1885. novemberi füzet. – „Fájdalommal tölt el a gondolat, hogy a megfogyatkozott testi erő azzal fenyegeti egyházirodalmunkat, hogy egyik legjobb művelőjétől fosztja azt meg. Reméljük és szívünkben őhajtjuk, hogy ebbéli félelmünk még korai legyen.” Papok Lapja. 1885. 35. szám.

⁸⁸ „Tandem, hoc fasciculo lectoribus valedicere intendo, quia jam lustrum imminet, quod vidit Abraham. In his igitur paginis, annosa jam aetate, gratum animum publice profiteor; atque vota pro salute et incolumitate lectorum, qui a triginta ferme annis scriptis meis favebant, nunquam facere desinam.” (Végül e füzetben búcsút akarok mondani olvasóimnak, mert közeleg az időkor, melyet Ábrahám látott. Éltés korban állva, nyíltan bevallom tehát e lapokban hálás érzelmeimet és nem szűnöm meg soha jólétét és épségét kívánni olvasóimnak, kik csaknem harminc éven át kedvező fogadtatásban részesítették irataimat.) J. m. 3. lap.

⁸⁹ A munka magában foglalja a régebbi, már megjelent és kiadatlan beszédeit. Így: „Sz. Mária szepl. fogantatásáról.” – „Három bucsujárás beszéd.” – „Beszéd sz. Feliczián ünnepén.” – „Széchényi István halálakor.” – „Sz. István ünnepén.” – Van benne továbbá néhány beszéd, melyek korábban a „Lelkipásztorban” láttak napvilágot. – Mint ritkábban található szónoklatok, különös említést érdemelnek a „Virrasztási beszédek” (123–192. lap). Mint az ország több vidékén, úgy Esztergomban is szokásban van, hogy a hívek nagycsőtörtök éjjelén a kálváriát látogatják és ott ájtatosságot végeznek. Ezen ájtatosság alkalmával tartotta Zádori e beszédét éjjeli 11 órakor az 1876–1886. években.

kisebb gyermekek számára. A munkát teljesen befejezván, átadta Steinbrenner kiadónak, kinél az nemsokára „*Gyermekimák*” cím alatt lesz kapható. Ezeken kívül több más munka is feküdt íróasztalán.

Különös kedvvel dolgozott a „*Jézus Istensége*” címmel ellátott, de befejezetlenül maradt munkán, melyben mint készen levő töredékeiből látható, e magasztos tant könnyed, kedves modorban, párbeszéd alakjában akarta fejtegetni és az egész művet egy megtért naplója gyanánt feltüntetni.⁹⁰

Szorgalmas munkára vallanak azon jegyzetei is, melyeket azon „*Rögtönzések a vallási viták mezején*”⁹¹ feliratú kéziratcsomagban találunk, mely – amint látszik – kis vallási enciklopédiához hasonló mű előkészületeit foglalja magában.⁹²

Dolgozott még egy az idősebbek részére szánt imakönyvön, melynek címe „*Esti harangszó*” leendett.⁹³ Dolgozott tehát élte utolsó percéig, jóllehet azon munkásság után, melyet ő kifejtett, teljes joggal megengedhette volna magának a pihenést. Ő azonban nem nyugodott, mert életeleme volt a munka. Legboldogabbnak érezte magát íróasztala mellett, ha tanulmányaival, vagy munkáinak szerkesztésével foglalkozott. Képes volt kora reggeltől (télen-nyáron rendszeren 5 órakor kelt és 6 órakor végezte miséjét) késő estig dolgozni, anélkül, hogy rövid délutáni sétáján kívül megpihent volna. Csakis ezen vaskitartás és bámulatos szorgalom magyarázhatja meg azon termékenységet, mely életét jellemzi és nevét a magyar egyházirodalomban elévülhetlenné teszi.

Páratlan munkássága, önfeledett tevékenysége nem maradhatott, de nem is maradt érdemlett elismerés és jutalom nélkül. Eltekintve attól, hogy érdemeinek elismeréséül a 70-es

⁹⁰ Az „Előszó” világosan mutatja a mű célját és alakját. „Bizonyos társaságban – úgymond – szóba kerültek a vallási titkok, mire egy úr komolyan kijelentette nem tetszését a felett, hogy még századunkban is titkokat hirdetnek a vallás szolgái.” Néhány kihívó hetykeséggel elmondott példa után, a társaság egy fiatal nő tagja e szavakkal fordul hozzá: „Azért kell hinni, mert Krisztus urunk mondotta.” „Hát mi nekem Krisztus; ő is csak oly ember volt, mint én?!” felel a hencegő. „Krisztus Isten volt” erősíti határozottan a leányzó. „Honnét tudja ezt kisasszony?” kérdi gúnyosan. „Mert csodákat tett.” „Ki tudja igazak-e azok, ki bizonyít felőlük?” „Hívei, tanítványai, apostolai – válaszol a derék leányka – kik a csodák igazságáért meghaltak.” A fiatal leányzó szavai meghatják a hitetlent és az igazság keresésére határozzák. Szorgalmasan tanult, keresett, kutató, szerencsésen megtalálta az igazságot és lelke nyugalomát. Tanulmányozásai közepette bő jegyzeteket készített. „Felkért, folytatja Zádori előszavában, hogy szedjem rendbe jegyzeteit, a hiányzó részeket pótoljam és úgy szereljem fel, hogy az irodalmi világ elé léphessenek.” (A kézirat e kelet olvasható: 1887. június 18.)

⁹¹ Mint naplójából látható 1886. április havában kezdé e munkát: „1886. ápril 7. A via Crucis alatt ily munka eszméje fogamzott meg lelkemben: „Rögtönzések a vallási viták mezején.” Három része lesz. 1. Isten. Vallás. Kijelentés. 2. Egyházi szakaszok. 3. Vegyesek. Másnap megiratott az előszó.”

⁹² Mire célzott Zádori e munkával, világosan kitűnik az „Előszó” következő részletéből: „A hívő katolikus, ha társaságba jön, kész lehet a támadásra. Megtámadják akár ingerkedésből, akár enyelgésből, vagy más alattomos szándékkal. Nem ritkán akad, ki nevetségessé teszi egyházi szokásainkat, mert azt véli, hogy amit egyszer nevetségessé tett, az meg van ölve, nem támad fel többé. Történik ez főleg napjainkban, midőn a hitetlenség iskoláinkban tanítatják, a sajtó által – haladás örve alatt – tápláltatik és a közéletben gyakoroltatik. „Ostromolt várban, mondja Nicolas, minden valamire való embernek helye a várfokon van.” Azaz nem szabad megtorlatlanul hagyni semmiféle vádat, gúnyt, rágalmat. Nem mondom azt, hogy értekezéssel lépünk fel vagy prédikációval. Céltévesztő volna itt minden hosszas beszéd! Csak rövid, magvas megjegyzés ajánlható. Élccel, csípős megjegyzéssel épp úgy nem ártunk a vallás szentségének, mint guanóval a földnek. Meglehet, hogy az odavetett eszmeszikkra talán gyújtani fog és bővebb oktatás hallgatására készíti az illetőt ... Ha azonban nincs is kilátásunk eredményre, szólanunk kell, hogy lássák, miszerint hitünk nem alaptalan. Ha a szentírás isteni ihletből származottnak tartják elleneink, használhatjuk a bibliát is. Ez azonban ritkábban történvén, „az észből mutassuk meg – mint Pascal mondja – mily esztelenség, ha minket, hívőket, megvetnek.” Nem lehet mindenki teológus, de vannak védokok, melyeket bárki megtanulhat és alkalomszerűen előadhat, mert ahol valaki megfordul, ott taníthat is.” – A leggyakrabban használható ily védokok gondos összeállítására lett volna tehát az érintett munka feladata.

⁹³ A winterbergi Steinbrenner cég készült a munkát kiadni. A kézirat nagy része készen áll, de teljesen nincs befejezve.

években egy előkelő állásra lőn kijelelve a fővárosba, melyet azonban, rendkívül vonzódván tanári székéhez Esztergomban, elfogadni vonakodott, 1874-ben ő Szentsége, a pápa tiszteletbeli kamarásává nevezetett; majd helyettes, később rendes zsinati vizsgáló lőn, míg végre 1884. augusztus 2-án az esztergomi főkáptalan tagjává, tanár-kanonokká nevezetett ki.

A kitüntetések azonban csak újabb és újabb ösztönül szolgáltak Zádorinak arra, hogy szokott serénységével folytassa irodalmi tevékenységét, amelyet csakis akkor szakított meg, midőn a kíméletlen halál férfi kora legszebb idejében egészen váratlanul és erőszakosan tépte szét munkás életének fonalát.

Erőtéljes, kitünő egészségnek örvendő férfiú volt. Leszámítva szembaját, melyről főleg az utóbbi években gyakran panaszkodott, állandóan jól érezte magát, mint egész életében is keveset betegeskedett. Gyors és erős hízása ugyan némi aggodalommal töltötte el, de ki sem hitte volna, hogy végpercei, melyeket – mintha előérezte volna – az utóbbi időkben gyakran emlegetett, oly gyorsan fognak bekövetkezni. A végzetes napon (1887. december 17.) szokott kedélyességével ült az asztalnál, sőt feltűnően derültnek mutatkozott. Vidáman hagyta el az éttermet, a melynek küszöbét 22 év után utolszor volt átlépendő! Délután 3 óra körül érte a szélhűdés, mely egészen megdermeszté tagjait, különösen megbénította jobb oldalát és megfosztá beszélő képességétől. Harmadnapra némi javulást lehetett észrevenni, azonban ez csak utolsó fellobbanása volt a szikrának, mely aztán halvány fényével lassacskán végleg kialudt. Tizenkét napi szenvedés után, mely alatt a legodaadóbb ápolásban részesült,⁹⁴ december 30-án délután 5 órakor csendesen elszenderült az Úrban.⁹⁵

Amily őszinte részvétet keltett Zádori szomorú esete nemcsak a városban, hanem mondhatni az egész országban, épp oly mély fájdalommal találkozott a közszeretnek és általános tiszteletnek örvendett férfiú elhunytának híre.⁹⁶ Meghatóan nyilvánult e szeretet, tisztelet, de egyúttal a mély sajnálat és részvét is azon impozáns végtisztességen, mellyel 1888. január 2-án örök nyugalomának csendes helyére kísértetett.⁹⁷ Mindenki érezte, hogy a legjobb, legnemesebb szívek egyikétől kell örök búcsút venni. Érezte mindenki, hogy egy oly férfiú tetemeit fogadják be az esztergomi főszékesegyház sírboltjának évezredekre számított ívei, kinek nemes szíve csak Istenért, hazájáért és az emberiség javáért dobogott.

„Ki messze vagy, kinek hajója már
... a boldog világ előtt horgonyt vetett,
Egy-két szót ... hadd szóljak még veled.”

⁹⁴ Az orvosi segélyben Dr. Feichtinger Sándor kir. tanácsos, városi főorvos és Dr. Rapcsák Imre hercegprímási uradalmi és t. megyei főorvos részesítették. – Az ápolást az irgalmas nővérek végezték a vizivárosi zárdából.

⁹⁵ Az esztergomi főkáptalan a következő gyászjelentést adta ki: „Az esztergomi Főkáptalan saját és az illető rokonok nevében fájdalmas szívvel jelenti szeretett tagtársának, nagyságos és főtisztelendő Zádori János úrnak Pápa Ő Szentsége tiszt. kamarásának, az esztergomi főszékesegyház mester-kanonokjának, az esztergomi érseki papnevelde hittanárjának, zsinati vizsgálónak, a szeplőtelen fogantatásról címzett akadémia tagjának, a szent hittudományok tudorának f. hó 30-án, esti 5 órakor a szentségek ájtatos felvétele után, élte 57-ik, áldozárságának 34-ik évében szélhűdés következtében történt gyászos elhunytát. A boldogultnak hült tetemei 1888-ik év január 2-án, délelőtt fél 9 órakor fognak az érseki papneveldeben beszenteltetni, s 9 órakor a főszékesegyházban a megboldogult lelke üdvéért mondandó ünnepélyes gyász szentmise után ugyanazon főszékesegyház sírboltjában örök nyugalomra elhelyeztetni. Esztergomban, 1887. évi december hó 30-án. Az örök világosság fényeskedjék neki!”

⁹⁶ Az összes hazai sajtó részvételtjes meleg hangon emlékezett meg a halálesetről, Miokovich Mátyás pedig szép, érzésteljes költeményben rótta le az elhunyt iránti kegyelet adóját. – Vö. Szépirodalmi Kert. (Heti melléklet a Magyar Államhoz.) 1888. évf. 2. szám.

⁹⁷ Vö. Magyar Állam. 1888. évi január 5-i szám, hol e sorok írójának a temetésről szóló részletesebb tudósítása foglaltatik.

A magyar egyházirodalom dús lombozatú fájáról Zádori személyében a legerősebb és leggazdagabban gyümölcsöző ágak egyike lőn a halál vihara által letépve.

Mint a fentebbiekben adott igénytelen vázlat elég világosan mutatja, oly tevékenység jelleli életének utait, melynek dicsfénye csak kevés halandó homlokát díszíti. Mondhatni valóban, hogy pótolhatlan a veszteség, melyet a hazai egyházi tudomány és irodalom Zádori halála által szenvedett. Nem volt ugyan rendkívüli, alkotó elme, ragyogó lángész, de ritka nagy tehetségekkel, mély gondolkozással, gazdag képzelettel volt megáldva és oly munkakedv töltötte el, minővel kevesen dicsekedhetnek. Páratlan vonzódással viseltetett az irodalmi tevékenység iránt. Hosszú, talán nagyon hosszú idő fog elmúlni, míg támad szellemi munkás, ki lelkének összes tehetségeit az övéhez hasonló kitartással, önzetlenséggel és lelkesedéssel fogja áldozni az irodalomnak.⁹⁸

Páratlan szorgalmának és lankadatlan kitartásának főrugója – őszinte, tettvágyó hazaszeretete volt. Figyelmesebben olvasva műveit, lehetetlen észre nem venni, mily hazafiúi érzelmek dagaszták kebelét, mily magasan lobogtak szívében azon vágy tüzeinek lángjai, hogy közreműködhessek a hazai tudomány fejlesztésén, a hazafias érzület szilárdításán és a nemzeti műveltség terjesztésén. Rajongó szeretettel függött a hazai nyelven és az irodalmat a nemzet legdrágább kincsének tekintette.⁹⁹ Szilárdan meg volt ui. győződve arról, hogy „amely nemzetnek nincs nyelve, nincs hazája, hanem csak – szállása”; hogy „a nyelv köti az embereket oly nemzeti családdá, melynek a politika vészei nem árthatnak.” Hitte erősen, hogy az irodalom nemzetiségünk egyik rendíthetetlen védoszlopa és hogy „a tudományos emberfő mennyisége – a nemzet igazi ereje.”

Munkáit alapos, beható tanulmány, sok ismeret, terjedelmes olvasottság jellemzi. Azonban – ami felett különben nagy számuk mellett nem igen csodálkozhatunk – meglátszik rajtuk bizonyos, helyenként az irálynak nem csekély rovásával járó gyorsaság, amellyel készültek. Műveinek értéke mindazáltal épp oly becses és maradandó lesz, mint azon hatás, melyet lelkesítése, buzdítása és az irodalmi tevékenységre való ösztönzése, édesgetése által az ifjabb erőkre azon nemes célból gyakorolt, hogy megszüntetni segítse katolikus irodalmunk elhagyatottságát és a munka tág terének arányában növelje a hivatott munkások számát.¹⁰⁰ Törekvései nem maradtak siker nélkül. Sokan vannak, kik lelkesen követték hívó szavait, tanácsait. Nagy azok száma, kik benne mesteröket, vezéröket látták és iránta hálás tisztelettel viseltettek. Szépen nyilvánult e tisztelet és kegyelet áldozásága 25. évfordulójának alkalmából, melyet 1879-ben egészen zajtalanul ünnepelt ugyan, de nem hagyott nyomtalanul eltűnni a tisztelet és kegyelet, mely több emelkedett költeményben és lelkes cikkben nyert kifejezést.¹⁰¹

⁹⁸ „Mennyit írt, mennyit dolgozott ez ember! ... (ti. Zádori) Addig tanult, addig írt, addig munkálkodott, míg elsötétült körülötte.” Papok Lapja. 1885. évf. 35. szám.

⁹⁹ „Zádori heves érdeklődéssel, sőt a nagylelkűség bizonyos nemével ölel fel mindent, ami e szó «magyar» alatt ismeretes, majd ismét felháborodással fogad minden botlást és emelkedett önérettel utasít vissza bármily támadást ez ellen.” Magyar Korona. 1879. évf. dec. 8. szám.

¹⁰⁰ „Zádori mint szerkesztő már egy évtized óta édesgeti az ifjabb nemzedékben jelentkező irodalmi erőket a cselekvés terére, hogy hazai katolikus irodalmunk eszményi korát, azaz egyetemes felvirágzásának korát tőle telhetőleg siettesse.” Magyar Korona. 1879. évf. dec. 8. szám. – Fentebb érintettem már, mily lelkesítőleg hatott e tekintetben társaira a Pazmaneumban. Érdemesnek tartom pótlólag megemlíteni, hogy ott egy „a katolikus irodalmat emelni akaró társulat” eszméjével is foglalkozott. Irataiban később rábukkantam e társulat „tervrajzára.” Neve „Lánc” lett volna. Védője: Sz. László. A tervrajz alatt több név olvasható, melyek sorrendben így következnek egymásután: Lassu Lajos, Dessewfy Sándor, Pór-Bauer, Kuliffay Ede, Batykay Pál, Méri Etel, Lóskay Jeromos, Varga Mihály, Mladoniczky Ferenc, Vágner József, Horváth János, Kuthen Vendel, Rácz Ferenc, Kádlóczy János (Zádori álneve), Szabó Károly, Vinter Aurél, Németh Pál.

¹⁰¹ Költeményeket írtak: Békési Emil (Magyar Állam. 1879. évfolyam dec. 8. szám); Vadász György (Magyar Korona. 1879. évf. dec. 8. szám.) Ugyanott van „Sd” betűvel egy alkalmi cikk is, mely Zádori rövid életrajzát és igen melegen írt méltatását tartalmazza.

Amily elismerést aratott Zádori irodalmi tevékenysége által, épp oly általános tiszteletnek és szeretetnek örvendett a magán életben – nemes jelleme, ritka jó szíve és előzékeny, nyájas modora folytán.

Tört fényű kék szemeiből oly szelídség, jóság és szeretet sugárzott elő, hogy önkéntelen bizalomra keltette a szíveket. Mindenki, aki ismerte, szerette, őszinte bizalommal és ragaszkodással viseltetett iránta. Szabályos vonásokkal bíró kerek arca a tó csendes tükréhez hasonlított, melyen állandóan jóságos mosolyának sugarai játszadoztak. Nyílt, magas homlokán egyenes, őszinte jellemének kinyomata ült. Állandóan derült kedélye olyan volt, mint a nyári nap, melynek sugarai könnyen áttörnek a felhők foszlányain.

Az élet kisebb-nagyobb esélyeivel keveset törődött, azokon felülemelkedett. Nem volt bőbeszédű, de hallgatagnak sem nevezhetnők. Szívesen részt vett a társas életben, jóllehet annak szórakozásait nem kereste. Küléletét a lehető legnagyobb egyszerűség, igénytelenség jellemzé, melyhez magas állásában épp oly hú maradt, mint volt tanár korában.¹⁰² Nemcsak nem engedé éreztetni rangjának változását, hanem szerette volna azt inkább elrejtteni. Mily ritka szerénység párosult nagy tudományával, mély áhítatával, fényesen bizonyítja azon magatartása, mellyel a közelebb elhunyt *Ipolyi Arnold* püspöknek Nagyváradra történt áthelyeztetése után a neki felajánlott beszercebányai püspökséget elfogadni vonakodott!

Ezen nemes vonásait csak szívének őszinte, mély áhítata és a szeretet multa felül, mellyel a szegények iránt viseltetett. Kevesen vannak, kiknek ravatalánál több hálakönny hullott volna a szemekből, több őszinte fohász tört volna ki a keblekből, mint Zádori sírjánál. Benne ui. a szegények nagy jótevőt, bőkezű adakozót veszítettek.

Rocheffoucauld szerint nem azon egyének nevezendők „nagy szellemeknek, kik a közönséges lelkeknél kevesebb szenvedéllyel és több erénnyel bírnak, hanem akik magasabb szándékok által vezéreltetnek.”¹⁰³ Ha igazak e szavak, akkor összefoglalva mind ezen nemes tulajdonokat, Zádorit méltán tisztelhetjük a nagy szellemek sorában, mert életének főjellemvonása gyanánt oly magasztosabb idealizmus tűnik szemeink elé, melyből kifolyólag minden gondolatát, törekvését és cselekedetét Isten dicsőségének előmozdítására, az egyház és haza jólétének emelésére irányozta.

Ez eszményi életnézetből származott fáradhatlan irodalmi tevékenysége, mellyel magát a haza adósának képzelte és amelyet mindenkor hirdetni fognak irodalmunk történetének legszebb lapjai.

Idealizmusa magyarázza meg nemes szívének jóságát, jellemének őszinte nyíltságát és ritka emberbaráti szeretetét.

Idealizmusából folytak mindazon fennkölt szellemre valló nemes tettei, melyek nemcsak életében szereztek köztiszteletet és szeretetet számára, hanem biztosítják emlékének állandó és kegyeletes megőrzését is mindazok részéről, kik a nemes jellem, a jó szív értékét és a valódi érdemek becsét kellőleg méltányolni képesek.

¹⁰² „Ritka jószívűsége és páratlan előzékenysége – írja Dr. Körösy László szép nekrológiájában – oly népszerűséget szereztek neki (Zádorinak ti.) a külső világban is, mellyel nem mindenki dicsekedhetik. Szeretettel vette körül növendékeit, tanártársait, pályatársait, de a polgárságot is ... Ritka szorgalmánál csak szerénysége volt nagyobb ... Tavaly lett kanonokká, de rangja emelkedését sohasem éreztette. Megmaradt mindig régi, nemes egyszerűségében, szeretetreméltó nyíltságában. A büszkeségnek még csak egy atomja sem volt benne ... Most már a főszékesegyház fenséges sírboltjában szendereg. Fáradatlan keze megdermedt, nemes szíve megfagyott, nyájas mosolyát az utolsó napok szenvedései orozták el.” Esztergom és Vidéke. 1888. évf. 2. (január 5.) szám.

¹⁰³ „Les grandes âmes ne sont pas celles, qui ont moins de passions et plus de vertus que les âmes communes, mais celles seulement, qui ont de plus grands desseins,” Rocheffoucauld. Maximes.